

Omsorg ved livets slutt

- åndelig omsorg -

Sisdoallu

1. Álgu
2. Jápmínseanggas
3. Go buohcci lea jápmán
4. Báikkálaš dilálašvuodat
5. Kristtalaš, vuoiŋgalaš ovddasmoraš
6. Áhččemin - oskkudovddastus – Buressivdnáduš
7. Rohkosat
8. Ruhkos / lohkan ja eahkedismállasat
9. Buohcciid buressivdnáduš, ovddasrohkos ja vuoiddadus
10. Vuoiŋgalaš ovddasmoraš maŋŋil go buohcci lea jápmán
11. Sálbma árvalusat
12. Evttohusat biibbalteavsttaide
13. Áhččemin, buressivdnáduš ja oskkudovddastus – mángga suopmanii ja gillii.
14. Loahppa
15. Litteratuvra

Ovdasátni

Dikšu- ja fuolahusbálvalus lea Kárášjogas nugo eará gielddain ge huksejuvvo dán árvvuid ja vugiid mielde. Dat lea unnán heivehuvvon sáme kultuvrii ja servodahkii. Dakkár dilli sáhtá šaddat amas sámi buhcciide. Eatnigiellageaheapmi lea dehálaš go dan beassá geavahit beaivválaččat erenoamážit boarrásiidda ja mánáide. Eatnigielain birge olmmoš maid buoremusat morrašis ja go lea roassodilis.

Sáme giella lea sámelága bokte dahkkojuvvo ovtadássásazžan dárogielain sámi giellalága hálddašanguovllus. Danne lea buhcciin vuoiŋgalaš gulahallat sáme giellii maid dearvvašvuoda- ja sosiála bargiiguin.

Sámi álbmoga našunála buhcciidruokto ovddidanbálvalusa ja Kárášjoga gieldda bealis lei dárbbalaš čadahit proševtta mii sáhtá nanosmahttit ja oadjudit dearvvašvuodabargiid kultuvrraláččat. Dasto gulahallat buoremus lági mielde

Girjji ovddasvástideaddjit/Ansvarlig for boka:
Kristine Gaup Grønmo og Leif Petter Grønmo
Šelgon-Juhána Ristiinná ja Máret-Johánas-Johánasa Petter

Govat/Foto:

Leif Petter Grønmo: Forside/ovdasiiddus og sidene/ ja siidduin 8, 9, 30, 31, 38, 39, 44, 45, 68, 69 ja 79

Kristine Gaup Grønmo: Sidene/siidduin 16, 17, 50, 51, 54 ja 55

Girjjáza sisdoalu oázžu geavahit jus gáldu almmuhuvvo.

Ettertrykk ønskelig hvis kilde oppgis.

Hápmen/Layout: Leif Petter Grønmo

Trykkeri/deaddileapmi: Trykkeriservice

Jorgalan davvisámegillii:

Kárášjoga gielddagiellabargit.

Kárášjohka / Karasjok juovlamánu/desember 2011

Innhold

1. Innledning
2. Pasienten i terminal fase
3. Når pasienten er død
4. Lokale forhold
5. Åndelig omsorg
6. 1 Fader vår – Trosbekjennelse - Velsignelse
7. Bønner
8. Andakt og nattverd
9. Velsignelse, forbønn og salving av syke
10. Åndelig omsorg etter at pasienten er død
11. Salme forslag
12. Forslag til bibeltekst
13. Fader vår, velsignelse og trosbekjennelse – ulike dialekter og språk.
14. Avslutning
15. Litteratur

Forord

Pleie og omsorgstjenesten i Karasjok er organisert slik som i andre kommuner i landet etter storsamfunnets verdier og normer. Den er lite tilpasset den samiske kulturen og det samiske samfunnet. For de samiske pasienter kan dette oppleves fremmed. Å kunne bruke morsmålet daglig er viktig spesielt for eldre og barn. Det er gjennom morsmålet man greier seg best i sorg og når man er hjelpetrengende.

Det samiske språk er regulert ved Sameloven og er likestilt med norsk i språkløvens forvaltningsområde. Dette innebærer at pasientene har rett til å bruke samisk i samhandling mellom bruker og personell i den kommunale helse- og sosialtjenesten.

nuollibuhcciiguin, olbmuiguin geat leat jápminseanggain ja sin oapmehaččaiguin.

Ulbmil maid lei nannet ja ealáskahttit sámegeiellageavaheami ja kulturáddejumi nugo vieruid mat gullet jápmimii, árvvuide ja earái mii nanne iešdovdu .

Girjjáš lea oaivvilduvvon buot buhcciide/ássiide geat leat jápminseanggas beroškeahhtá oskkus dahje eallinoainnus, muhto go kristtalaš osku lea dábálemus sámi servodagas, de lea dat dán girjjáža vuodđun. Dábiide mat gusket muitobottuide, sálbmálávlumiidda jnv. sáhttet heivehuvvot ovttasrádiid buhcciin/oapmehaččaiguin/ássiin. Dás vuolábealde čujuhit dieđuide mat gusket eará eallinoainnuide ja –oskkuide

Dát girjjáš lea davvisámegillii ja dárogillii. Girjjáža loahpas leat maid válđojuvvun mielde moadde čuoggá julev- ja áarjelsámegillii, suoma-, engelas- ja ruoššagillii.

Dearvvašvuodabargiid kulturáddejumi lea dárbbášlaš eakun bargat nuollibuhcciiguin- ja olbmuiguin geat leat jápminseanggas.

Prošeaktajoavkkus ledje:

Biret-Pier-Ándina Ellen Ingrid, Niillas-Ovllá Heidi, Máret-Johánas-Johánasa Leif Petter, Line Berit Skotnes, Jovnna-Sámmola Máret Ágot, Julius-Ándde Sigrí, Ánne-Jon-Piera Tove Toril ja Šelgon-Juhána Ristiinná.

Muđui lea bargojoavku ožžon veahki maid earáin, nugo leansmánis, báhpas ja hávdádusfitnodagas.

Proševtta bealis giite ovttasbarggu ja barggu ovddas maid bargojoavku lea movttain čadahan!

Mii háldit giitit Sámedikki ruhtajuolludeami ovddas, man haga eat livčče sáhtán čadahit áigumušamet deaddilahttit gihppaga ja dán girjjáža. Giite maid Senter for Omsorgsforsking, Nord-Norge, gii lea čállosa dohkkehan ja olbmuid iežame lagasberris geat leat leamašan veahkkín hápmeme čállosa sámegeillii.

*Šelgon-Juhána Ristiinná
ja Máret-Johánas-Johánasa Petter*

1. Álgu

1.1. Girjjáža ulbmil

Proševtta ulbmil lei bargovehkii gávdnat buriid bargovugiid ja meanuid vai buhcciide ja ássiide šattašii buoremus fuolahepmi eallima loahpas. Girjjáža ávkkálašvuohta lea vuosttažettiin addit **buori kristtalaš, vuoŋŋalaš ovddasmorraša:**

- ássiide/buhcciide eallima loahpamuttus
- oapmehaččaide ja mielbuhcciide/ássiide manjil go soames mielbuhcciin/ássiin ossodagas jápmá.
- girjjáš galgá leat oahppareaidun bargiide

Karášjoga prošeaktajoavku lea árvvoštallan daid sierranas ossodagaid njuolggadusaid Karášjogas mat gusket nuollii buhcciid ja jábmiid fuolahán- ja dikšundábiide.

Prošeaktajoavku lea oaidnán ahte ii gávdno veahkkegirjjálašvuohta eaige čálalaš dieđut sámiid vugiid birra mat gusket dán áššái.

1.2. Geavaheaddjibagadus

Girjjáš lea hábmejuvvon nu ahte galgá leat álki gávdnat das fáttáid, ja dan mielddis fievráddallat. Girjjáš lea heivehuvvon, nu guhkás go vejolaš, Norgga girkolaš Ipmilbálvalusgirjjiid mielde. Das leat ollu oahpes vuodđofáttát, muhto maiddái odda fuomášumiid ja evttohusat mat sáhttet leat ávkkálažžan buori vuoŋŋalaš ovddasmorraša hárrai. Muhtimat soitet váillahit áigegeuvdilis fáttáid, muhto girjjáža sturrodaga dihte leat válljen ráhkadit dan nu go dát ovdanboahhtá. Girjjážiis evttohit ja čujuhit eará čálalaš dieđuide, ja ossodagaid iešguđetlágan

Utviklingsenter for sykehjemstjenester til den samiske befolkningen og Karasjok kommune ønsket derfor å komme i gang med et prosjekt med fokus på å styrke og å gjøre personalet trygge på seg selv i samhandling med alvorlig syke pasienter, pasienter i terminal fase og deres pårørende.

Videre var målet å styrke aktiv bruk av samisk språk, bygge opp større kulturforståelse om tradisjoner omkring døden, skikker og andre identitetsstøttende tiltak.

Heftet er ment å kunne brukes for alle pasienter/beboere uavhengig av livssyn, men tar hovedsakelig utgangspunkt i et kristent livssyn som er det mest vanlige i det samiske samfunnet. Prosedyrer for ritualer, minnestund, salmer etc. kan byttes ut med annet i samråd med pårørende/pasient/beboer. Det henvises nedenfor til oversikten over andre livssynsorganisasjoner.

Heftet er på nordsamisk og norsk. Bakerst i heftet er det tatt med noen punkter på lule- og sørsamisk samt på finsk, engelsk og russisk.

Pasienten blir omtalt som *han*.

Kulturforståelse hos personalet i forhold til god terminal pleie og død er en **nødvendig forutsetning**.

Prosjektgruppen har bestått av:

Ellen Ingrid Eira, Heidi Boine, Leif Petter Grønmo, Line Berit Skotnes, Marit Ágot Anti, Sigrí, Balto, Toril Guttorm og Kristine G. Grønmo

I tillegg har andre ressurspersoner fra politiet, kirken og begravelsebyrået vært invitert på enkeltmøter ved behov.

Fra prosjektets side vil vi takke prosjektgruppen for samarbeidet og det gode arbeidet dere har gjort med stor entusiasme.

Vi vil takke Sametinget for tildeling av midler til prosjektet. Uten denne støtten hadde det ikke vært mulig å gjennomføre prosjektet, trykking av folder og heftet. Vi takker også Senter for Omsorgsforsking, Nord-Norge, for kvalitetssikring av tekst og personer i vår nærhet for tilpassing av språk/oversetting.

Kristine Gaup Grønmo og Leif Petter Grønmo

1. Innledning

1.1 Hensikten med boka

Målet med prosjektet har vært å finne frem til gode prosedyrer for personalet som grunnlag for å kunne gi best mulig omsorg ved livets slutt for pasienter og beboere.

Hovedhensikten med boka er primært å være til hjelp for å kunne gi en **god kristelig, åndelig omsorg:**

- til beboeren/pasienten ved livets slutt fase
- til pårørende og medpasientene/beboerne ved en pasientens bortgang
- denne boken skal være et kunnskapsverktøy for personalet

Prosjektgruppa i Karášjohka/ Karasjok har evaluert de opprinnelige prosedyrene på de ulike avdelingene i Karasjok for "Omsorg ved livets slutt". Vi henviser til disse prosedyrene. Prosjektgruppen har innsett at det verken finnes hjelpelitteratur på samisk eller litteratur med samisk kontekst på dette området.

1.2 Brukerveiledning

Heftet er laget slik at det skal være enkelt å finne fram i den. Formatet av boka er slik at den skal være hendig å ta med seg. Heftet er så langt som mulig tilpasset Den norske kirkes gudstjenestebøker. Her er tatt med mye kjent kjernestoff, men der er også nye ideer og forslag som kan være nyttige for å gi

dábiide.

2. Jápminseanngas

2.1. Buohcci ja oapmehaččaid sávaldagat

Fáhka jápmin ja dilálašvuoda dáhpusain sáhttet buohccis leat sávaldagat maid duohta váimmus háliida ovdanbuktit/dovddastit.

Buohccis soaitá leat dát dat deháleamos beaivi/idja.

- Várres áiggi ságastallamii/ohcat vehkiid ja olbmuid geaiguin buohcci sávva ságastit.
- Buohcci soaitá sávvat rohkadallat/lohkat rohkosa, lohkat biibbalvearssa dahje lávlut sálmma, – daga dan, dahje jeara veahki earáin.
- Sálbmaválljemis lea vuogas jearrat buohccis/oapmehaččain sálbmasávaldaga. Oallugiin lea sin “iežaset” sálbma dahje Biibbalvearsa, erenomážit lea dat vuorasolbmuiin dábálaš. Árvvoštala lea go heivvolaš geavahit dán seamma sálmma go olmmoš lea buohcciseanngas, muitobottus dahje/ja hávdádeames? Dat lea mávssolaš mañisbáhcciide, muhto maiddáí sutnje gii lea jápminseanngas go diehtá ahte su mañimuš sávaldat vuhtiiváldojuvvo.

2.2. Buohcci jápminseanngas ja vuoñjalaš veahkki.

Buohcci, oapmehaččat dahje dearvvašvuodabargit háliidit dávjá oktavuoda báhpain. Dat sáhttá leat danne go buohcci dárbaša ságastit suinna, ahte dollo ruhkosbodu, oážžut eahkedismállásiid, dahje son dušše dáhttu leat báhpain ovttas dan mañemuš áigge.

Jus lea vejolaš de lea vuogas doallat ruhkosbottu dalle go buohcci vuos lea gozuid alde, ádde ja nákke háleštít ja buktit ovdan dárbbuidis ja sávaldagaidis.

2.3. Buohcci háliida veahki vuoñjalaš gažaldagaide.

Maid bargat dalle?

Čielggadit buhcciin/ oapmehaččaiguin:

- Gullá go son stáhtagirkui, vai gosa?
- Jus lea vejolaš, geahččal čielggadit makkár vuoñjalaš dárbu sus lea. Soaittát don dahje muhtin eará bargoveagas sáhttit veahkehit buohcci dassáziid go oážžu oktavuoda suinna geainna ieš háliida.
- Jus buohcci dárbaša hállat soapmásiin. *Geainna?*
- Go oapmehaččat hállat buohcci ovdas, de lea dehálaš diehtit maid buohcci ieš háliida ovdal go son šaddá menddo heitot.

2.4. Mot gávnnat báhpa?

Dii. 08.00-17.00:

Ringes báikkálaš girkokantuvrii, tlf.: _____

Dii. 17.00-18.00 árgabeivviid, lávvardagaid ja sotnabeivviid:

god åndelig omsorg. Noen vil kanskje savne en del aktuell stoff, men da det er begrenset med plass har valget blitt slik det fremgår i boka, og det er også henvisning til annen litteratur.

2. Pasienten i terminal fase

2.1. Pasientenes og pårørendes ønske

Ved akutte tilfeller kan det hende at pasienten / den døende har et ønske, har noe på hjertet, ”ønsker å gjøre opp”. For pasienten er kanskje dette den aller viktigste den dagen/natta.

- Gi rom for samtale/skaffe den hjelp og de personer pasienten ønsker å snakke med.
- Pasienten ønsker kanskje å be/bli bedt for, lese fra Bibelen eller å synges en salme. Viktig å etterkomme pasientens ønske, enten du gjør det eller en annen.
- Ved valg av salme er det lurt å spørre pasienten/pårørende om de selv har salmeønske. Mange har sin ”egen salme eller Bibelvers” som de setter pris på. Kanskje kan denne benyttes når pasienten er syk, eller hvis pasienten dør og det holdes minnestund og begravelse? Dette er av stor betydning for de etterlatte. Men det er også viktig for den for døende å vite at hans siste ønske vil bli etterkommet når han dør.

2.2. Pasienten ved livets slutt og åndelig hjelp.

Pasienten selv, pårørende eller helsepersonalet ønsker ofte å ta kontakt med presten i livets slutfase. Det kan være fordi man vil at presten kan snakke med pasienten, holde andakt, tilby nattverd, eller for å være tilstede i den siste fasen. Så langt det er mulig er det en fordel at denne kontakten mellom presten og pasienten skjer mens pasienten fremdeles kan kommunisere og komme med sine ønsker og behov.

2.3. Pasienten ønsker hjelp med åndelige spørsmål.

Hva gjør vi da?

Avklar med pasienten/pårørende:

- Hvilket trossamfunn hører han til? Hører han til statskirken?
- Hvis mulig, forsøk å få fram hva det åndelige behovet er. Kanskje du eller en annen i personale kan hjelpe pasienten der og da, og/eller påse at han kommer i kontakt med den han ønsker.
- Hvis pasienten ønsker å samtale med noen. *Med hvem da?*
- Hvis pårørende spør for pasienten er det viktig å vite pasientens eget ønske - hvis han da fremdeles kan meddele sine ønsker.

2.4. Hvordan få tak i presten?

Kl. 08.00 – 17.00:

Ring det lokale kirkekontor, tlf. _____

Kl. 17.00 – 08.00 hverdager og lørdag og søndag:

Ring **beredskapstelefonen** til presten. Tlf. nr. finnes

Riŋge báhpá **váktatelefuvdnii**. Tlf. nr. gávnnat ossodagas. Dušše dearvvašvuoda-institušuvnnain ja politiijain leat dat váktatelefonommarat.
Fuom! Báhpát juogadit váktatelefonomnega – danne sáhtta leat gránnjásarvegottébáhpá gii vástida.

2.5. Báhpá ii leat gávdnamis!

- Leago vejolaš gávdnat báikkálaš sárndieaddji dahje eará kristtalačča?
- Oahppan profešunecalla dearvvašvuodabargi sáhtášit fállat buohccái “vuoiŋgalaš vuosstašveahki”. Jus it, lea go oktage eará bargoveagas gii sáhtta veahkehit? Omd. lávlut oahpes sálmma, lohkat oahpes Biibbalteavsta, lohkat rohkosa dán girjji, sálbmagirjji, eará girjji dahje lohkat friddja rohkosa, lohkat Áhčemiinna/Áhččámet rohkosa, dahje lohkat buressivdnádusa. Buohcci soaitá ieš muitalit dahje hálida ságastit muhtin Biibbalvearssa, sálmma birra. Dát sáhtta maid leat veahkkín. Mán̄gii dárbbáša buohcci dušše muhtuma gii berošta.

2.6. Buohcci ii leat stáhtagirku miellahttu

Jus buohcci gullá eará girkoservodahkii, oskui dahje lea humanetihkkár de sáhtti behtet doalvut sáni omd. daidda:

- Hellodatustibat: www.pinsevenner.org/
- Evangelalaš friddjagirku: www.frikirken.no/
- Ortodoksa girku: www.ortodoks.com/
- Muslima: www.islamnet.no/
- Humanetihkalaš: www.human.no/
- Earát: _____

Jus it oaččo oktavuoda namuhuvvon servviiguin, de sáhtat váldit oktavuoda girkuin beroškeahhtá gude oskui dahje eallinoidnui buohcci/jábmii gullá dehe gulai. Báhpá váldá dasto oktavuoda rievttos oskusearvegottiin dahje eará guoskevaš oskoserviin. Buohcci ieš ja oapmehaččat dihtet gude oskui leat gullevaččat.

3. Go buohcci lea jápmán

3.1. Jápmima almmuheapmi

Jápmín almmuhuvvo leansmán̄nii ja báhpakantuvrii (stáhtagirku gullevaččaide).

Iešgudet jápminalmmuhanvuogit:

- Dábálaččat almmuhuvvo jápmín leansmán̄nii ja sii fas almmuhit viidaseapnot báhpái.
- Muhtin oapmehaččat almmuhit ieža báhpakantuvrii dahje bivdet ossodaga dahje hávdádusfitnodaga almmuhit jápmima.

3.2. Sirdit jábmii kapellii/gistolatn̄jii

- Prošeaktajoavku ávžžuha gielddaid ráhkadit sierralágan gistogokčasa mas leat motiivvat main leat báikkálaš gullevašvuohda. Dát sáhtta addit stuorát árvvu ja allaboddosaš dovddu jápmínoktavuoda dilálašvuhtii.
- Gistogovččas geavahuvvo jábmii geahčadettiin, ja go son sirdojuvvo ossodagas eret.
- Jábmii sirdin ossodagas kapellii/gistolatn̄jii berre leat lunddolaš beaivválaš doaimma. Danne berre maid jábmii sirdin dahkkojuvvot beaivvit.

3.3. Reaidut muittoboddui ja go jábmii sirdojuvvo

Báikkálaččat dollojuvvo muittoboddo dahje gistolohkan dakka maŋŋil jápmima.

Kárášjogas leat háhkan buhcciidruktui ja fuolahusviissui soames reaidduid juste dán doimii: “Áltárliidni” mihtuiguin 60

på sykeavdelingen. F.t. har bare helseinstitusjoner og politiet beredskapstelefonnummeret.

NB! Det er flere prester som deler på beredskapsvaktordningen – det kan derfor hende at nabomenighetens prest besvarer telefonen.

2.5. Vi får ikke tak i prest!

- Hva med å få tak i en lokal predikant, forstander eller en annen kristen?
- Som profesjonell helsearbeider kan du gi pasienten ”åndelig førstehjelp”. Eller du har kanskje en kollega som kan hjelpe til? Eks.: Syng en kjent salme, lese et kjent ord fra Bibelen, be en bønn fra dette heftet, salmeboka, en annen bok eller be en fri bønn, be Fadervår, lese velsignelsen. Kanskje pasienten selv kan og har lyst til å si noe, minne om et Bibelvers, salme etc. – også det kan hjelpe. Ofte trenger pasienten bare en aktiv lytter.

2.6. Pasienten er ikke medlem i statskirken.

Dersom han tilhører et annet kirkesamfunn, en annen religion eller er humanetiker kan personalet formidle kontakt med for eksempel:

- Pinsevenn: www.pinsevenner.org/
- Den evangeliske lutherske frikirke: www.frikirken.no/
- Den ortodokse kirke: www.ortodoks.com/
- Muslim: www.islamnet.no/
- Humanetiker: www.human.no/
- Andre: _____

Dersom man ikke får kontakt med ovennevnte kontakter, kan dødsfall meddeles presten, uansett hvilke trossamfunn eller livssyn han hadde eller tilhørte. Presten kan deretter kontakte lederen, forstanderen for det aktuelle trossamfunn eller livssyn. Hva som er riktigst for den enkelte har pasienten og de pårørende best kunnskap om i forhold til hvilke trossamfunn personen tilhører.

3. Når pasienten er død

3.1. Meddelelse om dødsfallet

Et dødsfall skal alltid meldes til lensmannen/politiet. For de som tilhører statskirken meldes dødsfallet til prestekontoret. Det er ulike fremgangsmåter for melding om et dødsfall.

- Vanligvis får lensmannen/politiet melding om et dødsfall og meddeler dette til kirken.
- Noen pårørende melder selv om dødsfallet til prestekontoret eller ber avdelingen eller begravelsesbyrået om å melde dødsfallet videre.

3.2. Forflytning av den døde til kapellet/bårerommet

- Det anbefales å få laget et eget båreteppe med lokale motiver og tilknytning. Den kan bidra til å gi større verdighet og høytid over handlingen ved visning og situasjonen generelt.
- Båretepet legges over den avdøde ved syning og forflytting.
- Forflytning av den avdøde fra avdelingen til kapellet/bårerommet skjer når det er naturlig å gjøre det på dagtid. Forflytningen skal være en naturlig del ”av livet” på avdelingen.

3.3. Utstyr til minnestunden og ved forflytting av den døde

Lokalt er det vanlig med minnestund eller bæreandakt rett etter et dødsfall.

I Karasjok har vi anskaffet til sykehjemmet og omsorgsboligen diverse utstyr til minnestunden/bæreandakten: ”Alterduk” 60 x 60 cm, to-armet lystestake m/krusifiks og et spesielt laget

x 60 cm, guovttesuorat ginttaljuolgi ja sierra ráhkaduvvon seaidneránu mii henjgejuvvo seaidnái gos muitoboddu dollojuvvo.

- Gistogovččas adnojuvvo jábmi/liikka geahčadettiin ja go dat dolvojuvvo eret.
- Go muitoboddu dollojuvvo de lea “áltárliinni” alde guovttesuorat ginttaljuolgi ja vel stuorát “muitoginttal”. Duogábeallái áltárbeavddi henjgejuvvo seaidnerátnu mas lea seammá motiiva go gistogokčasis. 48. ja 50. siiddus gávnnat evttohusaid muittobottožii.

3.4. Morrašii oassálastin vuogit/mot čájehit ovddasmorraša

- Sámi árbevirolaš ovddasmoraščájeheapmi ii lean ovddemustá sániin, muhto liegga buorástahttimiin, salastemiin - dollet mañisbáhcci olggiiid birra. Dat lea oinnolaš dahkku dearvvahit ja čájehit fuola mañisbáhccái dan su odda eallindilis.
- Muhtimat välljejit geavahit dárogiel-latiinna sáni “kondolerer!” Kondolerer mearkkaša: “Mun válddán oasi morrašis”
- Muhtimat geavahit guktuid daid bajilnamahuvvon vugiid.
- Muhtimat välljejit geavahit dan mii guhkit áigge leamaš vierrun sámi guovlluin go čájehit ovddasmorraša: “Mun válddán oasis morrašis!” - “Oasálastán morrašis!” - “Mun oasálastan du morrašis!” - “Válddán oasi du morrašis!” “Oasálastán” mearkkaša: “mun searvan morašteapmái”.

3.5. Gulahallan oapmehaččaiguin mañjil jápmima

Ollusat oapmehaččain dárbašit deaivvadit “ovttasbargoguimmiguin” mañjil.

A. Dearvvašvuodabálvalus

Mii ávžžuhit oapmehaččaid beassat deaivvadit muhtumiiguin ossodagas gos jábmi lei dan mañemus áigge. Muhtin ossodagain ságastallet dearvvašvuodabargit oapmehaččaiguin sullii 4 vahku mañjil jápmima.

B. Searvegoddi dahje eará hávdádusa ovddasvástideaddjit

Mañjil hávdádusa lea soames searvegottiin ságastallan dahje eará oktavuodat oapmehaččaiguin. Oapmehaččaide livčče buorre jus girku ásahivčči bistevaš dáhpin váldit otkavuoda oapmehaččaiguin 4 - 6 vahku mañjil hávdádusa. Sidjiide livčče dákkáraš vejolašvuodat mávssolaččat gos oččošedje vuogasvuoda ságastallat váibmoássiideaset birra.

Hállemasbeaivi

Muhtin Sis-Finnmárkku searvegottit bovdejtit čálalaččat oapmehaččaid ipmilbálvalussii ja girkogáffii. Bovdehus lea erenomážit sidjiide geat leat massán lagaš olbmo mañjil ovdit Hállemasbeaivvi.

Juovldearvvuodat

Vuosttaš juovlabassi lea ollu oapmehaččaide lossa áigi. Muhtin searvegottit sáddestit juovldearvvuodaid oapmehaččaide, earáš fás liedddearvvuodaid.

4. Báikkálaš dilálašvuodat

4.1. Báikkálaš erohusat ja erenomášvuodat

Muhtin báikkálaš erenomášvuodat jápmima oktavuodas:

- Ráhkkanit jábmi geahččat: Ii galgga geahččat jábmi njuolga ámadajui, muhto geahččagoahtit juolgevuodus bajásguvlui.
- Jápmasáhka ii mitaluvvon mañjit eahkeda, muhto beaivet amaset gulliide váikkuhit unohasat.
- Váruhedje muitaleamis áhpehis nissoniidda geat ledje fargga riegádahttimin, amaset suorggahit ja váikkuhit riegádeami.
- Ovdalis áigge lei vierru jorgalit uvssoha lávus siskkabeale olggos guvlu čájehan dihte ahte muhtin olmmoš bearrašis lea jápmán.
- Liikafievrrideamis geavahedje divgga ovddabealde

”vegteppe” beregnet til å henge på veggen der minnestunden/båreandakten skal skje.

- Båreteppet legges over den avdøde ved syning og ved transport.
- Når det er minnestund plasseres det på “alterduken” den to-armet lysestaken og en annen større lysestake til. På veggen bak bordet henges vegteppet med samme motiv som båreteppet. På sidene 49 og 51 er det forslag til minnestund.

3.4. Kondolanse former/utrykke medfølelse

- Den samiske måten å kondolere på var vanligvis uten ord, men ved et varmt håndtrykk eller aller helst ved å ta den etterlatte rundt skulderen (den borteste skulderen). Dette er et synlig tegn på å hilse og vise omsorg til den etterlatte i den nye tilværelsen som nå er uten den avdøde.
- Noen velger å bruke det norske – latinske ordet “condolere!”. Kondolere betyr: “Jeg er med din smerte”
- Noen kombinerer disse to forannevnte kondolanse formene.
- Noen velger å bruke det som har vært vanlig i mange samiske områder for å uttrykke medfølelse: “Oasálastán morrašis!” - som betyr: “jeg deler din sorg”.

3.5. Kontakt med de pårørende etter dødsfallet

Mange pårørende har behov for å treffe deres “samarbeidspartnere” etter dødsfallet.

A. Helsetjenesten.

Det anbefales at de pårørende har mulighet å treffe ansvarlig sykepleier fra avdelingen der den avdøde siste tiden oppholdt seg. Noen avdelinger har samtale med pårørende ca. 4 uker etter dødsfallet.

B. Menigheten eller andre ansvarlige for begravelsen

Noen menigheter har en eller annen form for ettersamtale med de pårørende. For pårørende vil det være av stor viktighet om kirka som en fast prosedyre hadde minst en kontakt med de pårørende 4 – 6 uker etter begravelsen.

På den måten ville de pårørende få anledning å ta opp det som ligger dem på hjertet.

Alle helgens dag

Enkelte menigheter i Indre Finnmark invitere de etterlatte skriftlig til gudstjeneste og kirkekaffe. Denne invitasjonen er spesielt til de som har mistet sine etter siste Alle helgens dag.

Julehilsen

Den første jula er for mange etterlatte en tung tid. Noen menigheter sender derfor julehilsen til de etterlatte. Andre sender en liten blomsterhilsen.

4. Lokale forhold

4.1. Lokale forskjeller og varianter

Noen lokale varianter i forbindelse med handlinger/kultur rundt livets sluttfase og døden:

- Som en mental forberedelse: Ikke se den døde rett i ansiktet, men se “fra føttene og oppover”
- Dødsbudskapet skulle ikke fortelles sent på kvelden, men helst på dagen. Dette fordi det ikke skulle forårsake “negative konsekvenser”.
- Man skulle også være forsiktig med å fortelle dødsbudskap til den høygravide for ikke å oppskake henne og eventuelt påvirke fødselsforløpet.
- Tidligere var det slik at når “lavvudøra” var snudd med innsiden ut var det et tegn på at det er noen som er død i familien.
- Ved transport av den døde med rein eller hest, ble en spesiell bjelle (divga) hengt foran på sleden eller

heastareagas dahje heargereagas/gierresis.
Boazosápmelaččain lei vierrun välljet erenomaš
hearggi liika geaseheapmái.

- Jus oapmehaččat eahpidedje das ahte oskkui go jábmi Ipmlíi, de lávejedje bidjat Sálbmagirjji oaiivvevuollái ovdal hávdádeami.
- Sámi birrasiin lea dábalaš doallat muitobottuid ja gistolohkama/ruhkosa.
- Jus eadni ja mánná jápmiba ovdal go mánná riegáda, de daddjojuvvui ahte soai “mannaba obban-muorran”.
- Lávket 3 geardde liika badjel dahje risttasgiedaid/roahkolagiedaid šuoikkat jaskadit vai jábmi váldá fárrosis losit geaži morrašis.
- Jápmima oktavuodas cahkkehedje muhtimat dola, rišša dahje gintala ádjín dihte “bahás vuoŋŋaid“ olggos.

4.2. Ossodagaid sierranas bargovuogit/dábit

Dearvvašvuodaguovddáza, fuollaviesuid ja ruoktobálvalusaid iešgudetlágan bargovuogiid lea vejolaš gaskkohagaid geahčadit ja odasmahtit. Čujuhit dálá bargovuogiide ossodagas.

Dás leat váldán **ovdamearkan** moadde gárvvistuvvon bargovuogi/dábi ossodagain Kárášjogás:

- “Maŋemuš sávaldat”/”maŋemuš dáhttu” – julggaštus
- Goas váldit oktavuoda báhpain go buohcci lea jápminseanngas?
- Vurdojuvvon jápmin
- Fáhkkajápmin
- Muitoboddu go muhtun fuolahusviessoássiin jápmá
- Dingot gistolíid go muhtin jápmá
- Ságastallan oapmehaččaiguin 4 vahku maŋŋil jápmima
- Smávít muittobottu go soames ossodagas jápmá.

4.3. Mudui

- Lea dárbbalaš ahte ossodaga diehtujuohkin buohccái, oapmehaččaide ja mielbuhcciide lea buorre. Muhto seammás lea maid dehálaš doahhtalit jávohisvuodageatnegasvuoda.
- Sámi birrasiin leat dábalaččat stuorra bearrašat ja mánga “gulahallanolbmo”. Danne lea dárbbalaš bivdit bearraša nammadit ovttá olbmo geas lea ovddasvástádus ja geainna sáhtta erenomaš oktavuoda doallat, geahpedan dihte diehtujuohkima.
- Oapmehaččaide lea dehálaš ahte sin váldá bures vuostá. Omd. lea buorre vierru guossohit gáfe.
- Go muhtun jápmá ossodagas, de lea dehálaš ahte bargoveahka maŋŋá beset ságastallat ovttas. Lea ossodatjodiheadji ovddasvástádus ráhkadit báikkálaš “maŋŋil ságastallan” dábiid.

5. Kristtalaš, vuoŋŋalaš ovddasmoraš

Báhpát doaimmahit dábalaččat girkolaš meanuid maid namuhit dás vuolábealde. Muhto ii álo leat dárbbalaš dahje vejolaš fidnet báhpá ságaide. Danne leat mii váldán dan muttos ollu kristtalaš vuoddodieđuid dán girjjáži. Dát galgá leat diehtun ja veahkkereaidun jus lea dárbu fállat vuoŋŋalaš veahki buhcciide/ássiide. Mii leat čujuhan girjjide/gihppagiidda mat leat gávdnamis ossodagain. Eanet dievaslaš dieđuid oaččut báikkálaš girkokantuvrrain.

Doahpagat liturgiijaortnega birra:

- 1) **“Ođđa liturgiija”** dárogillii geavahuvvojit eanaš Norgga searvegottiin. Sierra gihppaga ja muhtin osiid gávnnat girjjiis: Norsk Salmebok. Ii leat almmuhuvvon sámegeillii. Sámi hálddašangiellat mat geavahit dan ođđa liturgiija leat: Porsáŋgu, Deatnu, Unjárga, Divtasvuodna, Snoase ja Loabát.
- 2) **“1920 liturgiija”** gihpa lea sáme- ja dárogillii. Sámegeillii

pulken for å markere lik-ferden. Blant reindriftssamer ble det ofte valgt ut en spesiell rein til denne transporten.

- Hvis pårørende var usikre på den avdødes Guds tro, ble Salmeboka lagt i kista under hodet til den avdøde.
- Minnestund og bæreandakt er vanlig i mange samiske samfunn.
- ”Obba-muorran” = ”Hel enhet”. Det er omskrivelse av død i barselseng der både mor og barn dør.
- Skritte 3 ganger over den avdøde eller bare folde hendene med et stille sukk inni seg med ønske om at den avdøde skal ta den tyngste del av sorgen med seg.
- Noen tente fyrstikk, talglys eller annen åpen ild i forbindelse med et dødsfall - dette for å beskytte seg mot ”onde ånder”.

4.2. Diverse prosedyrer på avdelingene

Helsesenteret, omsorgsboligene og hjemmetjenesten har mange ulike prosedyrer. Disse kan evalueres med jevne mellomrom og det henvises til prosedyrene som finnes på de respektive avdelingene.

Eks. på prosedyrer:

Vi tar bare med noen eksempler på ferdige prosedyrer fra Karasjok:

- ”Siste ønske”/”siste vilje” – erklæring
- Når skal vi kontakte presten i forhold til terminale pasienter?
- Forventet dødsfall
- Plutselig dødsfall
- Minnestund ved dødsfall ved omsorgsboligene
- Bestilling av bærebuks til den avdøde
- Samtale med pårørende 4 uker etter dødsfallet
- Mini - minnestund etter den avdøde som informasjon til medpasienter

4.3. Annet

- Det er nødvendig at pasienten, pårørende og medpasientene får god informasjon. Samtidig er det viktig at personalet overholder taushetsplikten.
- I det samiske miljøet er det vanlig å ha mange som har kontakt med pasienten, og ikke kun EN kontaktperson. Men likevel er det viktig å be familien oppnevne en kontaktperson for å lette informasjonsflyten, og sikre at alle får informasjon.
- Det er av aller største betydning at de pårørende føler seg godt mottatt av personalet. En enkel kaffekopp kan bety mye.
- Debrifing er viktig for personalet når noen av ”deres pasienter” er død. Det er en god måte å avslutte deres kontakt med pasienten på. Dette er avdelingsledelsens ansvar. Det anbefales at det lages lokale prosedyrer for debrifingen /avslutningssammenkomsten.

5. Åndelig omsorg

Mange av de kirkelige handlinger som nevnes nedenfor er noe som prestene vanligvis tar seg av. Men det er ikke alltid det er nødvendig eller mulig å få tak i presten. Derfor har vi tatt så pass mye kristent kjernestoff med i dette heftet. Dette skal være til orientering og hjelp for å kunne gi åndelig hjelp til pasienten/beboeren når situasjonen tilsier det. Vi henviser til de bøkene og heftene som er mest tilgjengelig på avdelingene. For mer fullstendig oversikt over dette kan det lokale kirkekontoret kontaktes.

Noen begreper om liturgi ordningene:

- 1) **”Ny liturgi”** på norsk har de fleste menighetene i Norge. Denne finnes i eget hefte og delvis i Norsk Salmebok. Den er ikke utgitt på samisk.

gávdno liturgiija Sálbmagirjii.
Sámi hálddašangiellat mat geavahit dán liturgiija leat:
Karášjohka, Guovdageaidnu ja Gáivuotna.

- 3) **“Gaskaboddosaš liturgiija 1999”** lea dušše sámegeillii.
Almmuhuvvon sierra gihpan, “Allameassu Gaskaboddosaš
liturgiija 1999. Dábálaš vuohki”.
Muhtin searvegottit geavahit dán muhtomin.

6. Áhččemin - oskkudovddastus - Buressivdnádus

6.1.A. Áhččemin (boares vuohki)

Áhččemin, don guhte leat almmis!
Basuhuvvos du namma, bohtos du riikka;
Šaddos du dáhttu, movt almmis, nuvt maiddái eatnan alde;
atte midjiide odne min beaivválaš láibámet;
ja atte midjiide min suttuideamet ándagassii,
nuvtgo maiddái mii ándagassii addit min velggolaččaidasamet;
ja ale doalvo min geahččalusa sisa;
muhto beaste min bahás eret.
Dasgo du lea riika, ja fápmu ja gudni agálašvuhtii. Amen!

6.1.B. Áhččámet (odda vuohki)

Áhččámet, don guhte leat almmis! Basuhuvvos du namma.
Bohtos du riika. Šaddos du dáhttu,
mo almmis nu maiddái eatnama alde.
Atte midjiide odne min beaivválaš láibbi.
Ja atte midjiide min suttuid ándagassii,
nugo mii ge ándagassii addit velggolaččaidasamet.
Ale ge doalvo min geahččalussii,
muhto beaste min bahás eret.
Dasgo du lea riika ja fápmu ja gudni agálašvuhtii. Amen!

6.2.A Apostalaš oskkudovddastus (boares)

Mun oskkun Ipmil Áhčči ala, buotveagalačča,
almmi ja eatnan sivdnideaddji.

Mun oskkun Jesus Kristus ala,
Ipmil áidnoriegádan Bárdni, min Hearrá,
guhte sahkani Bassi Vuoiŋŋa bokte,
riegádii nieida Marias, givssiduvvui Pontius Pilatus vuolde,
russiinávljuvvui, jámii ja hávdáduvvui,
vuolás manai jábmiidriikii,
bajásčuožžilii jábmiid luhtte goalmát beaivvi,
bajás manai albmái,
čohkká Ipmil, dan buotveagalaš Áhči, olgeš gieda bealde,
galgá doppe fasttain boahit dubmet elliid ja jápmiid.

Mun oskkun Bassi Vuoiŋŋa ala, bassi oktasaš girku,
bassi olbmuid searvevuoda,
suttuid ándagassii addojumi, oačči bajásčuožžileami
ja agálaš eallima. Amen!

6.2.B Apostalaš oskkudovddastus (odda)

Mun oskkun Ipmil Áhččái, buotveagalažžii,
almmi ja eatnama sivdnideaddjái.

Mun oskkun Jesus Kristusii,
Ipmila áidnoriegádan Bárdnái, min Hearrái,
guhte sahkani Bassi Vuoiŋŋas,
riegádii nieiddas Márjjás,
givssiduvvui Pontius Pilatusa áiggi,
russiinávljuvvui, jámii ja hávdáduvvui,
njeiejai jábmiid riikii,
bajásčuožžilii jábmiid luhtte goalmát beaivvi,
manai bajás albmái,
čohkká Ipmila, buotveagalaš Áhči, olgeš gieda bealde,

I noen av de samiske forvaltningskommunene bruker disse
menighetene dette: Porsanger, Tana, Nesseby, Tysfjord,
Snåsa, Lavangen.

- 2) **“1920 liturgi”** på samisk og norsk finnes i et eget hefte. På
norsk finnes den også i egne hefter, i noen salmebøker osv.
På samisk også i Sálbmagirji. F.t. brukes denne liturgien i
Karasjok, Kautokeino og Kåfjord.
- 3) **“Gaskaboddosaš liturgiija 1999”** er bare på samisk.
Utgitt i eget hefte “Allameassu Gaskaboddosaš liturgiija
1999. Dábálaš vuohki”.
Denne brukes av og til i enkelte menigheter.

6. Fader vår – Trosbekjennelse - Velsignelse

6.1.A. Fader vår

Fader vår, du som er i himmelen!
Helliget werde ditt navn,
komme til rike.
Skje din vilje i himmelen, så og på jorden.
Gi oss i dag vårt daglige brød. Forlat oss vår skyld,
som vi forlater våre skyldnere.
Led oss ikke inn i fristelse,
men frels oss fra det onde.
For riket er ditt, og makten og æren i evighet. Amen.

6.1.B. Fader vår

Fader vår, du som er i himmelen!
La ditt navn holdes hellig.
La ditt rike komme.
La din vilje skje på jorden som i himmelen.
Gi oss i dag vårt daglige brød. Forlat oss vår skyld,
som vi òg forlater våre skyldnere.
Led oss ikke inn i fristelse,
men frels oss fra det onde.
For riket er ditt, og makten og æren i evighet. Amen!

6.2.A Den apostoliske trosbekjennelse

Jeg tror på Gud Fader, den allmektige,
himmelens og jordens skaper.

Jeg tror på Jesus Kristus,
Guds enbårne Sønn, vår Herre,
som ble unnfanget ved Den Hellige Ånd,
født av jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus,
korsfestet, død og begravet,
fór ned til dødsriket,
stod opp fra de døde tredje dag,
fór opp til himmelen,
sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd,
skal derfra komme igjen for å dømme levende og døde.

Jeg tror på Den Hellige Ånd, en hellig, allmenn kirke,
de helliges samfunn,
syndenes forlatelse, legemets oppstandelse
og det evige liv. Amen!

6.2.B Den nikenske trosbekjennelse

Vi tror på en Gud, den allmektige Far,
Som har skapt himmel og jord, alt synlig og usynlig

Vi tror på en Herre, Jesus Kristus, Guds enbårne Sønn,
Født av Faderen før alle tider, Gud av Gud, lys av lys, sann Gud
av sann Gud, født, ikke skapt, av samme vesen som Faderen.
Ved ham er alt blitt skapt. for oss mennesker og til vår frelse
Steg han ned fra himmelen,
Og ved Den Hellige Ånd og av jomfru Maria
ble han menneske av kjøtt og blod.

boahhtá fas doppe dubmet elliid ja jábmiid.

Mun oskkun Bassi Vuignii,
bassi oktasaš girku,
bassi olbmuid searvevuoda,
suttuid ándagassii addojumi,
oačči bajásčuožžileami
ja agálaš eallima.
Amen!

6.2.C. Oskkudovddastus

Mun oskkun Ipmil Áhččái!
Mun oskkun Jesus Kristusii!
Mun oskkun Bassi Vuignii!
Amen!

6.3. Buressivdnáduš

A.
Hearrá buressivdnidivččii du ja várjalivččii du!
Hearrá divttášii su muođuidis čuovgat du badjelii
ja livččii dutnje árbmugas!
Hearrá bajdivččii čalmmiidis du ala
ja attášii dutnje ráfi! Amen!

B.
Hearrámet Jesus Kristus árbmu,
ja Ipmil ráhkisvuohta
ja Bassi Vuoiŋŋa servvolašvuohta
lehkos din buohkaid mield! Amen!

C.
Buressivdnit min Ipmil Áhčči!
Buressivdnit min Jesus Kristusii!
Buressivdnit min don Bassi Vuoiŋŋa! Amen!

7. Rohkosat

Go olmmoš rohkadallá, de sáhtta geavahit iešválljejuvvon rohkosiid, rohkadallat Áhččemin rohkosa, geavahit rohkosiid dán girjjázis dahje eará kristtalaš girjjiin.

7.1 Rohkos headálaččaide

Čuovvovaš rohkosiid lea heivvolaš geavahit :
Ipmil, mun rohkadalan: Veahket mu go balus lean.
Balan jápmimis. Balan das mii mu birrasis geavvá.
Balan vártnuhisvuodas. Balan ahte in nákke šat.
Balan ahte sin geaid ráhkistan eai šat ráhkis mu.
Ráhkis Ipmil, leage ovttas muinna. Oro mu bálddas.
Máhcat munnje ođđa návceaid ja fámuid.
Atte munnje jierpmálašvuoda ipmirdit.
Ipmil, atte munnje boahhte áiggi ruovttoluotta.
Amen!

7.2 Rohkos buhcciide ja roasmmohuvvan olbmuide

Ipmil, don Hearrá badjel eallima ja jápmima.
Don gii leat sivdnidan rupmaša ja sielu.
Mii čuorvut dus árbmugasvuoda
buhcciide ja roasmmohuvvan olbmuide.
Veahket sin,
atte sidjiide jeddehusa, dearvvašvuoda ja fámuid.
Don buohkaid jeddejeaddji:

Han ble korsfestet for oss under Pontius Pilatus,
Led og ble begravet, oppsto den tredje dag etter skriftene
Og for opp til himmelen, sitter ved Faderens høyre hånd,
Skal komme igjen i herlighet for å dømme levende og døde, og
hans rike skal være uten ende.

Vi tror på Den Hellige Ånd, som er Herre og gjør levende, som
utgår fra Faderen og Sønnen,
Tilbes og æres sammen med Faderen og Sønnen,
Og som har talt gjennom profetene.
Vi tror på en hellig, allmenn og apostolisk kirke.
Vi bekjenner en dåp til syndenes forlatelse
Og venter de dødes oppstandelse og et liv i den kommende
verden. Amen!

6.2.C. Trosbekjennelse

Jeg tror på Gud Fader!
Jeg tror på Jesus Kristus!
Jeg tror på Den Hellige Ånd!
Amen!

6.3. Velsignelse

A.
Herren velsigne deg og bevare deg.
Herren la sitt ansikt lyse over deg og være deg nådig.
Herren løfte sitt åsyn på deg og gi deg fred. Amen!

B.
Vår Herre Jesu Kristi nåde, og Guds kjærlighet
og den Hellige Ånds samfunn være med dere alle! Amen!

C.
Velsigne oss,
Gud Fader!
Velsigne oss,
Guds Sønn!
Velsigne oss,
Gud, du Hellige Ånd! Amen!

7. Bønner

Når man ber kan dette skje ved fri bønn, be Fadervår, bruke noen av bønnene i dette hefte eller annen kristen litteratur.

7.1. Bønn for mennesker i krise

Bønnen leses sakte, med opphold:
Gud, jeg ber deg: Hjelp meg nå når jeg er redd!
Redd for å dø. Redd for det som skjer rundt meg.
Redd for kaoset inni meg.
Redd for at jeg ikke skal holde ut.
Redd for at de jeg er glad i, ikke lenger skal være glad i meg.
Kjære Gud, vær sammen med meg. Stå ved siden av meg.
Gi meg nye krefter og nytt overskudd.
Gi meg visdom, slik at jeg kan forstå
Gud, gi meg framtiden min tilbake. Amen!

7.2 Bønn for syke og skadede

Gud, du som er Herre over liv og død,
Du som har skapt legeme og sjel.
Vi roper til deg om barmhjertighet
for dem som er syke og såret!
Kom dem til hjelp,
gi dem lindring, helse og krefter.
Du som kan gi trøst til alle:
La sjel og kropp få kjenne din sterke hjelp!

*Divtte sielu ja rupmaša dovdat du gievrass veahki!
Dutnje gullá fápmu ja gudni, agálašvuhtii! Amen!*

7.3 Jábmi rohkos

*Hearrá Jesus Kristus!
Čuorvvun dutnje go lean jápmimin.
Ale luoitte mu, muhto láide mu jápmimis du lusa eallimii.
Mu áidna jeddehus lea du árbmu.
Atte munnje mu suttuid ándagassii,
ja suova mu oskut ahte don jápmet ja bajásčuožžilit
maiddá mu ovdas .
Giitu go don leat oskkáldas ja váibmoládis!
Giitu go juohkehaš guhte osku dutnje beassá boahitiid du agálaš
riikii ja leat du luhtte álohii.
Hearrá, du gieđaide attán mun iežan ja buot dan mii mus lea.
Amen!*

7.4. Rohkos su ovdas guhte lea jápmime

*Almmálaš Ipmil,
Don gii doalat eallima ja jápmima iežat gieđas.
Don gii dolvot Israellaččaid dearvan čáziid čađa
ja baktet Jesusa jábmiidriikkas goalmmát beaivvi.
Leage lahka NN gean mii dál addit du háldui.
Jedde su ja atte sutnje doaivvu.
Atte midjiide geat báhcit fámuidd leahkit su luhtte ja guoddit
noađi jus dat vearrámus geavvá.
Jus dat mii geavvá ii leat du dáhtu mielde, de lea min osku ahte
maiddá dat lea fámmastuvvon du ráhkisvuodas.
Du gieđaide, Hearrá Ipmil, bidjat mii NN . Amen!*

8. Ruhkos / lohkan ja eahkedismállásat

8.1 Ruhkos / lohkan

Ruhkosat/lohkamát dollojit iešgudet sajiin iešgudet vuogi
mielde. Olusiidda leat oahpes rutiinnat mávssolaččat,
erenomážit boarrásiidda ja mánáide. Ávžžuhit doalahit daid
bures doaibmi rutiinnaid. Dá lea okta ruhkos doaibmaevttohus:

Álggahanrohkos – Sálbma – Kollektarohkos –
Čálahohkan – Oskkudovddastus – Sálbma –
Ruhkos/Lohkan – Sálbma – Giittusrohkos –
Áhččeminrohkos – Buresivdnáduš –
Loahpahansálbma

8.2. Buhcciid ja jábmi rihpat/eahkedismállásat

Buohcci dáhttu eahkedismállásiid!

Dávjá lea jearaldat eahkedismállásiid hárrái nugo:

- Dáhttu go eahkedismállásiid seammás, vai sáhtá go vuordit boahhte ruhkosbodu mii dábálaččat dollojuvvo viesus?
- Dáhttu go buohcci rihpaid ja/dahje eahkedismállásiid?
- Válde oktavuoda searvegottiin/báhpain

Lea dehálaš váldeit oktavuoda báhpain nu árrat go vejolaš ja ahte lea buorre gulahallan gaskkal báhpa/dulkka, dearvvašvuodabargiid ja buhcciid/ássiiiguin dan birra ahte geat áigot/dárbašit rihpaid/eahkedismállásiid. Jus buohcci ii sáhte vuostáiváldit eahkedismállásiid, de lea vejolaš addit rihpaid ja/dahje buressivdnádusa. Eanaš searvegottiin/gielddat Norggas geavahit dušše eahkedismállásiid, muhto eanaš sámi searvegottiin leat sihke rihpat ja eahkedismállásat. Jus šaddá dilálašvuhta nu ahte ii leat báhppa olamuttus, de sáhtá dáhttu muhtun kristtalašolbmo doallat rihpaid ja eahkedismállásiid. Ávžžuhit bargit ovddalgihtii smiehttat dáid áššiid birra. Bivde áinnas ráđiid ja veahki báikki báhpas.

8.3. Dábálaš rihpat ja eahkedismállásat 1920 liturgiija mielde

Kárášjogas geavahuvvo dát liturgiijavuohki:
Rohkos – Sálbma – Kollektarohkos – Čálahohkan –

Deg tilhører makten og æren, i evighet! Amen!

7.3. En døendes bønn

*Herre Jesus Kristus!
Jeg roper til deg når jeg nå skal dø.
Slipp meg ikke, men før meg gjennom døden til livet hos deg.
Min eneste trøst er din nåde.
Forlat meg mine synder,
og la meg tro at din død og oppstandelse
også gjelder meg.
Takk for at du er trofast og barmhjertig!
Takk for at den som tror på deg
skal få komme til deg i ditt evige rike og alltid være hos deg.
Herre, jeg overgir meg i dine hender med alt hva jeg er og har.
Amen!*

7.4. Bønn for døende

*Allmektige Gud,
Du som holder død og liv i din hånd.
Du som førte Israel uskadd gjennom vannmassene
og reiste Jesus opp fra de døde tredje dag.
Vær nær hos NN , som vi nå holder på å miste,
kom til ham med trøst og håp
Og gi oss som blir igjen styrke til å stå ved hans side
og å bære tapet hvis det verste skulle skje.
Om det ikke er din vilje som skjer,
så tror vi allikevel at også dette er innesluttet i din kjærlighet.
I dine hender, Herre Gud, overgir vi NN . Amen!*

8. Andakt og nattverd

8.1 Andakt

Andaktene holdes ulikt på de forskjellige plassene. Mange setter pris på faste kjente rutiner, især eldre og barn. Det anbefales å holde seg til de gode rutinene som fungerer bra. Her i heftet tar vi med et forslag til “kjøreplan” for andakten:

Innledningsbønn – Salme – Kollektbønn –
Skriftlesning (“prekateksten”) – Trosbekjennelse –
Salme -Andakt m/bønn – Salme – Takkebønn – Fader
vår – Velsignelse – Avslutnings salme

8.2. Skriftemål/nattverd for syke og døende

Pasienten ønsker nattverd!

Spørsmål som ofte kommer opp når pasienten ønsker nattverd:

- Er det ønskelig med nattverd så snart som mulig?
Eller kan det vente til eksempelvis neste gang det er andakt på huset?
- Ønsker pasienten skrifte og/eller nattverd?
- Kontakt menigheten/presten

Det er viktig at presten kontaktes så tidlig som mulig, og at det er god dialog mellom presten/tolken og pasienten/beboeren og helsepersonalet om hvem som trenger skrifte/nattverd. Hvis pasienten ikke kan ta imot nattverd, er alternativet å gi skriftemål og/eller velsignelse. I de fleste menighetene/kommunene i Norge brukes bare nattverd, mens det i flere samiske menigheter er både skriftemål og nattverd. I de tilfeller når det ikke er mulig eller tid å få tak i en prest, er det anledning for andre kristne personer å gi skrifte/nattverd. Det anbefales å ha tenkt igjennom disse spørsmålene på forhånd. Ta gjerne kontakt med den stedlige presten for råd og veiledning.

8.3. Almennelig skriftemål og nattverd - etter 1920 liturgien

I Karasjok brukes denne liturgi formen:
Bønn – Salme – Kollektbønn – Skriftlesning (“prekateksten”) – Trosbekjennelse – Salme – Andakt m/forbønn – Skriftesalme – Skrifte – Nattverdsalme – Nattverd – Takkesalme –

Oskkudovddastus – Sálbma – Ruhkos/Lohkan ovddasrohkosiin – Rihppasálbma – Rihpat – Eahkedismállissálbma – Eahkedismállásat – Giittussálbma – Giittusrohkos – Áhččemin – Buressivdnádus – Sálbma

8.4. Dábalaš rihpat ja eahkedismállásat 1977 liturgijja mielde

Sálbma ovdal eahkedismállásiid – Hearná áshussánit Áhččemin rohkosiin – Eahkedismállásat – Eahkedismállása giittusrohkos – Loahpahansálbma – Buressivdnádus ja olggossádden.

Eanet diedut rihpaid birra gávnnat Sálbmagirjgis s. 978 ja eahkedismál-lásiid birra Sálbmagirjgis s. 940

9. Buhcciid buressivdnádus, ovddasrohkos ja vuoiddadus

9.1 Ovddasrohkos

Go buohcci sávvá muhtuma rohkadallat su ovddas, de sáhtát geavahit Áhččemin rohkosa, rohkosiid juogo dán girjjázis, eará kristtalaš čállaggiuin, dahje iešválljejuvvon rohkosiid.

9.2 Buressivdnádus

Buressivdnádus lohkkovuvvo seammás go dollet gihtii/gállui dahje logat dušše buressivdnádusrohkosa. Buressivdnádusat gavdnojit 30. siiddus dán gihppagis.

9.3 Buhcciid rohkos vuoiddadusain

Ii gávdno bistevaš vuoiddadán dáhpi/vuohki. Biibbala čilgehusa mielde orro heivemen lágideit dán dan láhkai ahte son gii vuoiddadeame doibme lea ovtta ovttain dahje mángasiin lágideamen vuoiddadusa. Okta vuohki mot lágideit sáhtá leat ná:

- 1) **Sálbma**
- 2) **Árbmodearvvuođat:**
"Áhči ja Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii"
- 3) **Rohkos:** "Hearná Jesus Kristus, don leat cealkán ahte go guovttis dahje golmmas čoagganiit du nammii, de leat don sin gaskkas. Mii rohkadallat oskkáldasvuodain dutnje ja du lagasvuodas buressivdnádusa dán doibmii. Bija gieđat _NN_ ala ja divttášit su oazžut du buorredáhtolašvuoda. Amen."
- 4) **Čálalohkan**
Okta dahje moattis lohket heivvolaš teavstta. Okta heivvolaš teaksta lea Jakoba breava 5, 14-16. Eará teavsttat: Sálbma 31, 15-16a, Sálbma 121 ja Matt. 11, 28.
- 5) **Vuoiddadus**
Buohcci gállui vuidojuvvon ruossa oljjuin ja láidehus sánit sáhttet leat:
"Ipmila sániiguin vuoiddadán du oljjuin Áhčči, Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii."
- 6) **Gieđaid bidjan buohcci oaiivu ala ja oktasaš rohkos.**
Livččii vuogas jus buot oasálastit bidjet gieđaideaset buohcci oaiivu ala. Rohkos evttohus:
"Álmmi Ipmil. Mii rohkadallat iežamet buohcci ustiba ovddas, mii vuoiddadat su oljjuin ja guoddit su du ovdii duohtaváimmot rohkosiiguin: Divttášit su dearvvašnuvvat. Divttášit daid buriid dálkkodeaddji fámuid vuoiitit su rupmášis. O Jesus Kristus, Sátni cealká ahte don duođai válddet badjelaset min dávdaid ja guottet min bákčasiid, mii rohkadallat: Válddášit badjelaset min ustiba dávdáid ja guottášit su bákčasiid seamma oskkáldasat go don du ruossat guddet. Jus dávda bisteš jápmimii, de vuostáiváldde min ustiba jábmiid leagis. Láide ja oahpis su buot oahpes bálgáin dássáži go son du oaidná doppe gos buot lea ođas. O Bassi Vuoiŋŋa, dus geas lea árbmu ja fápmu, mii bidjat oljju vuoiddadusaid ja min rohkos čuorvasiid bokte iežamet ustiba ja min buohkaid dan golmmaoktalaš Ipmila nama háldui eallimis ja jápmimis. Son lehkos gudnejahttojuvvon dál ja boahtevaš áiggiin."

Takkebønn – Fader vår – Velsignelse – Salme

8.4. Alminnelig skriftemål og nattverd - etter 1977 liturgien

Salme før nattverden - Herrens innstiftelsesord m/Fader vår – Nattverdmåltidet - Takkebønn for nattverden – Sluttsalme - Velsignelse og utsendelse.

Mer om skrifte finnes i NoS s. 1096 – 1097 og nattverd i NoS s. 1080 -1082

9. Velsignelse, forbønn og salving av syke

9.1 Forbønn

Når pasienten ønsker å bli bedt for, kan dette skje ved å be Fadervår, bruke noen av bønnene i heftet eller i en annen kristen litteratur, eller å be fri bønn.

9.2 Velsignelse

Velsignelsen kan bes med eller uten håndspåleggelse ved å holde i handa eller på panna til pasienten. Velsignelsene finnes på s. 31.

9.3 Bønn med salving av syke

Det finnes ikke fast rituale for salvingen, men det vanligste, og det som stemmer best med den bibelske beskrivelse, er at den som forestår salvingen, har med seg en eller flere som utfører forbønn (forbedere). En måte å gjøre det på kan være denne:

- 1) **Salme**
- 2) **Nådehilsen:**
"I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn"
- 3) **Bønn:** "Herre Jesus Kristus, du har lovet at hvor to eller tre er samlet i ditt navn, der er du til stede. Derfor ber vi i tillit til deg om ditt nærvær og din velsignelse over denne handling. Legg din hånd på _NN_ og handle med ham etter din gode vilje. Amen."
- 4) **Skriptlesning**
En eller flere leser passende tekst, men Jakobs brev 5, 14-16 anbefales. Andre tekster: Salme 31, 15-16a, Salme 121 og Matt. 11, 28.
- 5) **Salving**
Den syke blir salvet med olje på pannen i form av et kors. Ledsagende ord kan være:
"Etter Guds ord salver jeg deg med olje i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn."
- 6) **Håndspåleggelse og felles bønn.**
Det vil være fint om alle som er tilstede legger hendene på den sykes hode. Forslag til bønn:
"Himmelens Gud. Vi ber for vår syke venn, salver ham med olje og bærer ham frem for deg med våre inderlige bønner: La ham bli frisk. La de helbredende kreftene seire i hans legeme, ved alle gode krefters hjelp. Å, Jesus Kristus, det står om deg i Ordet at du sannelig har tatt på deg våre sykdommer og båret våre smerter, vi ber deg: Ta på deg vår venns sykdom og bær hans smerter like trofast som du bar ditt kors. Og skulle det likevel være slik at denne sykdom er til døden, da møt vår venn i dødens dal og følg ham gjennom alle kjente dyp inntil han skal se deg der alle ting er nye.
Å Hellige Ånd, du som gir nåde og kraft, gjennom salvingens olje og våre bønners rop innvier vi vår venn og oss alle til den treenige Guds navn, i liv og død. Ham være ære i tider som er og i tider som kommer. Amen."
- 7) **Fader vår**, se s. 25 og 27
- 8) **Velsignelsen**, se s. 31
- 9) **Salme**

Amen.”

- 7) **Áhččemin**, geahča 24. ja 26. siiddus
- 8) **Buressivdnáduš**, geahča 30. siiddus searvegottiin
- 9) **Sálbma – vállje ieš**

9.4. Heahtegásta

Máná gii buozalmasvuoda, návccahisvuoda dahje eará erenomaš dilálašvuodaid geažil ii sáhte buktojuvvot girkui, sáhtta gástašuvvot buohcciviesus dahje ruovttus. Rávisolbmuid maid sáhtta gástašit seammá vuogi mielde. Jus báhppa ii leat fidnemis dahje báhppa ii olle, de sáhtta muhtin gii árvvusatná kristtalaš gásta, čadahit gástameanuid. Máná heahtegástašcapmái gáibiduvvo lohpi unnimusat ovtta váhnemis, ja váhnemat berrejit leat fárus jus lea vejolaš. Jus lea vejolaš de galget leat guokte vihtana ja vel gástašeddji. Váhnemat sáhttet leat vihtanin. Sii leat duodašteaddjin dasa ahte gásta lea čadahuvvon ja sis eai leat eará geatnegasvuodát. Vihtanat eai leat fáddarat. Váhnemat sáhttet maŋgil válljet fáddariid mánái. Dohkálaš gásttas fertejit unnimusat dát sánit daddjot: “Mun gástašan du Áhči ja Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii”.

Heahtegásttas ii dárbaš dadjat nama jus mánái ii leat mearriduvvon vel namma. Heahtegástašeddji dieđiha buohcciviesu báhpakantuvrii dahje searvegoddái goas ja goas gásta lea čadahuvvon.

Máná gásta :

1. Jus vejolaš de meanut álggahuvvojit sálbmalávlumiin.
2. Gástašeddji dadjá:
”Áhči ja Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii. Hearrá Jesus Kristus mii buktit máná du ovdii sániidat mielde, ja mii rohkadallat ahte vuostáiválddášit su vai son šattášii Ipmila máná ja bisošii du suodjalusas. Amen!”
3. ”Mun russen du (nama namuhit jus lea mearriduvvon) bassi ruossa mearkkain, duodaštussan dan ala ahte don gulat russiinávlejuvvon ja bajásčuozžilan Jesus Kristusii ja oskkut sutnje.”
Ruossa merket gállus raddái, ja de doarrás siiddus siidui.
4. ”Hearrá Jesus Kristusa sáni ja gohččuma mielde mun gástašan du Áhči ja Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii.” Sániid dajadettiin goivve gástašeddji gieđain čázi máná oavivi ala golmma geardde. Jus máná lea “kuvõsas” de njávkastat čáhcegoaikkansaid suorbmagežiin máná oavivi golmma geardde.
5. Giehta máná oavivi alde:
”Dat buotveagalaš Ipmil lea dál addán dutnje su Bassi Vuoiŋŋa, dahkan du iežas mánánis ja váldán du iežas oskkolaš searvegoddásis. Son nannešii du su árpmuin agálaš eallimii. Ráfi lehkos duinna.”
6. Áhččemin, geahča 24. ja 26. siiddus
7. Jus vejolaš de doaimmat loahpahuvojit sálbmalávlumiin.

9.5. Heahtemeanut sutnje gii lea jápmime

- 1) Báhppa dahje muhtin eará čippusta buohcci/ jábmi báldii ja

9.4. Nøddáp

Et barn som ikke kan bringes til kirken på grunn av sykdom, svakhet eller andre spesielle forhold, kan døpes på sykehus eller i hjemmet. Det samme gjelder voksne som ikke er døpt. Dersom det ikke er mulig å få tak i presten, eller dersom presten ikke kan rekke fram i tide, kan dåpshandlingen utføres av enhver som respekterer den kristne dåp.

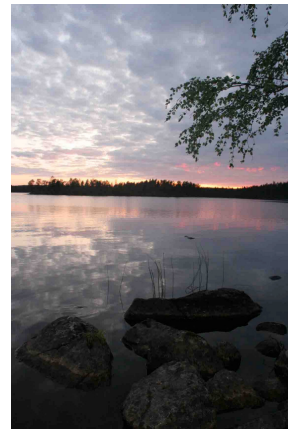
Nøddáp av barn forutsetter samtykke fra minst en av foreldrene. Foreldrene bør om mulig være til stede. Det skal om mulig være minst to vitner til stede foruten den som døper. Foreldrene kan være vitner. Vitnene er ikke faddere. De skal kunne bekrefte at dåpen er utført. Ut over dette har de ingen forpliktelse.

Foreldrene kan evt. senere ta stilling til hvem de ønsker som faddere til barnet. For at det skal være en gyldig dåp, må i det minste ordene ”Jeg døper deg til Faderens og Sønnenes og Den Hellige Ånds navn” lyde.

Ved nøddáp av barn er det ikke nødvendig å nevne noe navn, dersom barnet ennå ikke har fått navn. Den som har utført nøddáp, sørger for at dette meldes til prestekontoret på sykehuset eller i den menighet hvor handlingen er utført.

Ved dåp av barn:

1. Når forholdene gjør det mulig, kan handlingen innledes med salmesang.
2. Den som utfører dåpen, sier:
”I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn. Herre Jesus Kristus, vi bringer dette barnet til deg etter ditt eget ord, og ber deg at du vil ta imot ham, så han kan bli Guds barn og være i din varetekt. Amen!”
3. Barnets navn nevnes, dersom det er bestemt.
”Jeg tegner deg, NN, med det hellige korsets tegn, til et vitnesbyrd om at du skal tilhøre den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus og tro på han.”
Korset tegnes fra panne til bryst, og deretter fra side til side.
4. ”Etter vår Herre Jesu Kristi ord og befaling døper jeg deg til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn.”
Mens dette sies, øser den som utfører dåpen, med hånden vann over barnets hode tre ganger. Dersom barnet ligger i kuvøse, strykes isteden vandråper med fingertuppene tre ganger på barnets hode.
5. Med hånden på barnets hode:
”Den allmektige Gud har nå gitt deg sin Hellige Ånd, gjort deg til sitt barn og tatt deg inn i sin troende menighet. Han styrke deg med sin nåde til det evige liv. Fred være med deg.”
6. Fader vår, se s. 25 og 27
7. Når forholdene ligger til rette for det, kan handlingen avsluttes med salmesang.

9.5. Nødrituale for døende

- 1) Presten eller en annen kneler/står ved den syke eller døende og sier:
”I Faderens og Sønnen og Den Hellige Ånds navn”

- dadjá:
 ”Áhči ja Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii”
- 2) Loga Johannes 3, 16:
 ”Dasgo nu lea Ipmil ráhkistan máilmmi ahte son attii áidnoriegádan Bártnis, amas oktage guhte osku sutnje mannat gáđohussii, muhto vai son oažžu agálaš eallima.”
 - 3) Rohkadallat (omd. oasi “Buhcciid rohkos vuoiddadasain”, 40. ja 42. siiddus)
 - 4) Russe ruossamearkka gállui. Go diedat ahte jábmi lea gásttašuvvon, dajat sániid: “Mun russen du bassi ruossamearkkain, muittuhit du gástta ja dan lohpadusa ahte don leat Ipmila hálddus sihke eallimis ja jápmimis.”
 - 5) Áhččemin, geahča 24. ja 26. siiddus
 - 6) Gulahit buressivdnádusa:
 ”Hearrá buressivdnidivččii du ja várjalivččii du! Hearrá divttášii su muođuidis čuovgat du badjelii ja livččii dutnje árbmužas! Hearrá bajidivččii čalmmiidis du ala ja attášii dutnje ráfi! Amen!”
 - 7) Jus olmmoš lea jápmime, de čohkká báhppa dahje muhtin eará jábmi luhtte dássái go olmmoš lea jápmán.

10. Vuoiŋŋalaš ovddasmoraš maŋŋil go buohcci lea jápmán

10.1. Liikageahččan

Sámi guovlluin lea liikageahččan dábalaš buohkaide, maid dai mielbuhcciide. Lea dehálaš vuhttiiváldit oapmehaččaid sávaldagaid.

Liikageahččan sáhtta leat:

- Jábmi buohccilanjas dahje ruovttus
- Gistolánjas dahje ulláhis

Liikageahččamis sáhttet leat iešgudet dábit:

1. Dušše liikageahččan
2. Liikageahččan sálbmálávluin, Áhččemin j.n.a.
3. Liikageahččan gistoruhkosiin.

Ovddasvástideaddji:

- Ossodaga bargit
- Hávdádusfitnodat
- Báhppa dahje muhtin eará girkobargi
- Oapmehaččat

10.2. Muitobottu jámehii

Olmmoš gii jápmá fuolahusviesus dahje ossodagas, lea dávjá guhkut áigge juo orron doppe. Ollusat leat oahppásat jábmái ja su oapmehaččaide. Lunddolaš ja árvvolaš gaskavuoda botken lea doallat mielássiide / mielbuhcciide muitobottoža nu árrat go vejolaš maŋŋil go jápmin lea diedihuvvon oapmehaččaide.

Ovddasvástideaddjin lágidit muitobottoža Kárášjogas lea:

- Dearvvašvuodaguovddázis: Beaveguovddáza doaimmaheadji. Jus ii leat doaimmaheadji doppe, de dat doaimmahuvvo muhtin eará ossodaga bargiin.
- Fuolahusviesus: Bargit fuolahusviesus 2.
- Dulka/báhppa/sárdnealmái

10.3. Muitobottu čadaheapmi ruhkosa oktavuodas

“Muitobottu” dollojuvvo vuosttaš ruhkosis/lohkamis maŋŋil jápmima beroškeahhtá guđe ossodagas buohcci orui. Dan ferte árvvoštallat galgá go muitobottu dollat buot sajiin gos ruhkosiid/lohkamiid dábalaččat lávejit dollot. Ossodat diediha ovddalgihit jápmasága báhppii/sárdnealmái ja muitobottu áigemearri šihhtujuvvo.

Evttohus “muitobottožii”:

1. Buresboahhtima
2. Sálbmaevttohus: “Jesus vare sivdnidivčččet “
3. Dasto muitosánit:
 “_____beaivve jámii __NN__ dearvvašvuodaguovddázii / fuolahusvissui. (Son hávdáduvvu _____). Muhtin dilte __NN__ cahkkehit mii guokte gintala, vuosttaš __NN__

- 2) Leser Johannes 3, 16:
 ”For så høyt har Gud elsket verden at han gav sin Sønn, den enbårne, for at hver den som tror på ham, ikke skal gå fortapt, men ha evig liv”
- 3) Ber en bønn (f.ek. “Bønn med salving av syke”, s. 41 og 43)
- 4) Tegner korstegnet i personens panne. Når man antar som sikkert at den døende er døpt, framsies ordene: “Jeg tegner deg med det hellige korsets tegn, som en påminnelse om din dåp og løftet du fikk om å være i Guds varetekt i liv og død.”
 Hvis man er usikkert på om pasienten er døpt: Bruk bare korsets tegn på pannen.
- 5) Fader vår, se s. 25 og 27
- 6) Lyser velsignelsen:
 ”Herren velsigne deg og bevare deg. Herren la sitt ansikt lyse over deg og være deg nådig. Herren løfte sitt åsyn på deg og gi deg fred. Amen!”
- 7) Hvis personen er døende, sitter presten eller en annen ved den døendes leie inntil døden inntreffer.

10. Åndelig omsorg etter at pasienten er død

10.1. Syning av den døde

Syning i de samiske områdene er vanligvis for alle - også for medpasientene. Men det er viktig å ta hensyn til de pårørendes ønsker.

Syning kan være på:

- på sykerommet eller hjemme til den avdøde
- på bærerommet eller gravkapellet

Det kan være flere former med syningen:

1. Bare syning
2. Syning med salmesang, Fader Vår e.l.
3. Syning med en enkel bæreandakt

Ansvarlig:

- Personalet
- Begravelsesbyrået
- Presten eller en annen fra kirka
- Pårørende

10.2. Minnestund om den avdøde

Personen som dør på en omsorgsbolig eller avdeling, har som regel bodd der en stund, og mange kjenner derfor den avdøde og hans pårørende. Som en naturlig og verdig avslutning på bekjentskapet bør personens bortgang derfor markeres for de andre med for eksempel en minnestund så snart som praktisk mulig etter at de pårørende er blitt orientert.

Den ansvarlige for forberedelse av minnestunden i Karasjok er:

- På helsesenteret: Aktivitøren på dagsenteret. Hvis ikke aktivitøren er til stede, er personalet på avdelingen ansvarlig.
- Omsorgsboligen: Personalet på omsorgsbolig 2.
- Tolken/presten/andaktsholderen

10.3. Gjennomføring av minnestund i forbindelse med andakten

Minnestunden foregår under den første andakten etter dødsfallet uansett på hvilken avdeling pasienten bodde. Det vurderes om minnestunden skal gjennomføres på alle plassene der andaktene vanligvis avholdes.

Avdelingen orienterer presten/andaktsholderen på forhånd om dødsfallet og blir enige om tidspunktet for minnestunden.

Forslag til minnestunden:

1. Velkommen
2. Salme, for eksempel ”Jesus styr du mine tanker”
3. Dermed minneordene:

Forslag 1: Den __ (dato) døde __NN__ på helsesentret / omsorgsboligen. (Han ble begravet __). For å minnes __ NN__ tenner vi to lys, den ene for __NN__ og den andre for

nammi ja nuppi fas su oapmehaččaide ja midjiide.
Fuomáš! Geavat nama nugo dat daddjojuvvo sámegillii ja nugo dat daddjojuvvo dárogillii.

4. Gintaliid cahkkehit – ½ min. jaskatvuotta.
5. Ruhkos/lohkan jotkojuvvo nu go dábálaččat.

10.4. Sierra muitoboddu

Mánggaid sivaidd geažil ii soaitte heivet doallat “muitobottu” dan dábálaš ruhkosis/lohkamis ja dalle lea vejolaš doallat sierrá muitobottu. Okta sáhtta leat ahte lea guhkes áigi boahhte ruhkosii/lohkamii ja danne lea dárbu doallat muitobottu. Árvvoštala mii lea vuohkkaseamos ja buoremus mielbuhcciide / ássiide / oapmehaččaide. “Muitobottu“ ovddasvástideaddjin sáhtta leat muhtin bargiin dahje eará heivvolaš olmmoš. Dat mii dás lea evttohuvvon sáhtta geavahuvvot ná, dahje miela mielde heivehuvvot:

Buresboahhtin – Sálbma – Muitosánit
ginttalcahkkeheapmi – Áhččemin – Sálbma

Muitoboddu loahpahuvvo gáfestallamiin mas muitobottu ovddasvástideaddji maid oasálastá.

10.5. Ruhkosboddu gisttu luhtte

Mis lea vierrun doallat ruhkosbottu gisttu **luhtte** go oapmehaččat dáhttot, ja dat dollojuvvo liikakapellas / gistolanjas. Okta evttohus:

1. **Sálbma**
2. **Dearvvuoat:**
”*Hearrá ráfi lehkos dinguin*”.
Báhppa dahje eará ruhkos/lohkandoalli sáhtta muitalit dáhpáhusa duogáža.
3. **Rohkos:**
”*Rohkadallot: “Almmálaš Áhčči, mii addit iežamet du gievrras gihtii ja giittit daid ovddas maid addet sutnje gii dál lea min guođđán. Gievrrut ja jedde sin geat čohkkájit morrašiin ja ohcalemiin. Veahkehivččet min eallit duinna searválagaid, vai mii ráfálaččat oktii vuolgit eret ráfis, Jesus Kristus, du Bártni, min Hearrámet bokte. Amen.*”
4. **Čálalohkan:** ”Gullot mii Hearrá sáni:
”*Hearrá lea mu báimman, ii mus váillo mihkkege. Ruonas giittiide son livvuda mu, vuoiŋgadusa čázi lusa son láide mu. Son áhpásmahhtá mu sielu. Son doalvu mu vanhurskkisvuoda bálgáid mielde namas dihtii. Vaikko mun vádjolivččen jápminsuoivana leagis, de in balaše mange bahás. Dasgo don leat mu mielde. Du soabbi ja báimmansoabbi jeddejit mu. Don ráhkadat munnje beavddi mu vašálaččaid čalmmiid ovddas. Don vuoiddat mu oaiivi oljuin, mu juhkanlihtti golgá badjel. Aivvefal buorre vuotta ja árbmugasvuotta doarridit mu buot mu eallinbeivviid, ja mun beasan ássat Hearrá viesus guhkes ággiid čada.*” (Sálbma 23)
5. **Oanehis sárdni**
6. **Áhččemin**, geahča 24. ja 26. siiddus
7. **Buressivdnádu:**
”*Hearrámet Jesus Kristus árbmu, Ipmil ráhkisvuotta ja Bassi Vuoiŋga servvolašvuotta lehkos din buohkaid mielde! Amen!*”
Russe dasto ruosamearkka.

10.6. Hávdádeapmi ja rávvejaččat

Sámi searvegottiin/gielddain lea ain dábáleamos **girkolaš hávdádeapmi**. Daid háviid go eará girkut ja eallinoaidnusearvvit doaimmahit hávdádeamiid, čujuhit čujuhusaide 12. siiddus. Searvegottentuvrrat sáhttet veahkehit váldit oktavuoda eará searvegottiiguin dehe eallinoaidnoserviiguin

de etterlatte og oss.”

Forslag 2: ”*Etter siste andakt her ved helsesentret /omsorgsboligen har _NN_ forlatt oss. Han døde ____ . Vi tenner to lys, den ene til minne om _NN_ , og den andre for de etterlatte og oss.*”

NB! Bruk både det samiske navnet og det norske.

4. Deretter tennes lysene - ½ min. stillhet.
5. Etterpå fortsetter andakten som vanlig.

10.4. Minnestund utenom andakt

Hvis det av ulike grunner ikke passer å ha minnestunden i forbindelse med den vanlige andakten, kan det holdes en egen minnestund. Dette kan være aktuelt hvis det er lenge til neste andakt og det haster med minnestunden. Vurder hva som vil være til det beste for de andre medpasientene / beboerne / pårørende.

Ansvarer for minnestunden kan en av personalet ha eller en annen høvelig person. Det foreslåtte opplegget kan brukes slik det er, med eventuelle tilpasninger:

Velkommen – Salme – Minneordene m/lystenning – Fader vår – Salme

Avsluttes eventuelt med en kaffekopp der den ansvarlige for minnestunden er med.

10.5. Båreandakt

Det er vanlig i de samiske områdene med båreandakt. Båreandakten er oftest etter ønske fra de pårørende. Den foregår som regel på bærerommet. Her er forslag til gjennomføring av båreandakten:

1. **Salme**
2. **Hilsen:**
”*Herrens fred være med dere alle*”.
Presten eller den som leder andakten kan deretter si noe om bakgrunnen for dagens andakt.
3. **Bønn:**
”*La oss be: Himmelske Far, vi overgir oss i din sterke hånd og takker deg for hva du gav gjennom NN som nå er gått bort. Styrk og trøst dem som sitter i sorg og savn. Hjelp oss å leve i samfunn med deg, så vi en gang kan fare herfra i fred, ved Jesus Kristus, din Sønn, vår Herre. Amen.*”
4. **Skriftlesning:**
”*La oss høre Herrens ord:*
”*Herren er min hyrde jeg mangler ingen ting. Han lar meg ligge i grønne enger; han fører meg til vann der jeg finner hvile, og gir meg ny kraft. Han leder meg på de rette stier for sitt navns skyld. Selv om jeg går i dødsskyggers dal, frykter jeg ikke for noe vondt. For du er med meg. Din kjæpp og din stav, de trøster meg. Du dekker bord for meg like for øynene på mine fiender. Du salver mitt hode med olje, mitt beger flyter over. Bare godhet og miskunn skal følge meg alle mine dager, og jeg får bo i Herrens hus gjennom lange tider.*” (Salme 23)
5. **Kort tale**
6. **Fader vår**, se s. 25 og 27
7. **Velsignelsen:**
”*Vår Herre Jesu Kristi nåde, og Guds kjærlighet og den Hellige Ånds samfunn være med dere alle! Amen!*”
Gjør så korsets tegn.

10.6. Begravelse og minnestund

I de samiske menighetene/kommunene er det fortsatt mest vanlig med **kirkelig begravelse**. Men i de tilfeller det er aktuelt at andre kirke- eller livssynssamfunn foretar begravelser, henvises det til adressene på s.13. Menighetskontoret kan også

Sámi servodagain leat dábálaččat **rávvejaččat** maŋŋil hávdádeami maid oapmehaččat ieža doaimmahit. Rávvejaččain lea dávjá lávlun, ruhkos, dearvuodat ja borramuš. Rávvejaččat leat dehálaččat morašbargus. Dan bokte mii maid gudnejahttit su gii lea jápmán - ja fuolahit maid rávvejaš gussiid.

11. Sálbma árvalusat

Fuomáš! Buoiddes čállagiin leat mielddusin dán girjjážiis.

	<i>Sál.g.</i>	<i>G.sál. g.</i>
1	Ávdugas gii beston hávnna	741
2	Buorebut go Ipmil lusa	360 277
3	Čále Jesus iežat gova	178 484
4	De báze dearvan, ráhkis	356 278
5	De boahttet dii buohkat	73 231
6	De váldde dál mu giedaid	650 384
7	Don nuoraid Beasti	524 302
8	Du geainnuidat mu oahpat	466
9	Du soajáidat mu ala	713 525
10	Gal nuortan okt` bohtet	140 150
11	Go iddes beaivi badján	598
12	Go Jesus luittii suttuidan	507
13	Hearrá lehkos gudnejahttojuvvon	448 1
14	Hearrá min dál buressivdnit	76 255
15	Ipmil giedas buot fal lea	464 13
16	Jesus namma lea gal šearrat	393
17	Jesus vare sivdnividččet	297 486
18	Juohke báikkis gos mun	212 365
19	Ládis Jesus, don gii váldet	496 482
20	Leage lahka, leage me luht`	526
21	Leat nahkárat mu čalmmis	711 526
22	Man ávdugas dát jovkkoš lea	70 239
23	Min nana ladni Ipmil lea	153 157
24	Mu Beastán, vielljan, ustiban	88 540
25	Mu váimmu háviid boade dálkut	94 321
26	Mun árpmus, árpmus	486
27	Mun eallin ábi ald` borjjastan	738 290
28	Mun váttu siste vádjolan	163 401
29	O jurddaš go leat čoagganan	77 243
30	Oadjebasat ii gal sáhte	595
31	Oru mu luhtte	712 546
32	Ráhkisvuohta mii boahotá	675 301
33	Roahkkat leage go don leat	550 300
34	Siidii vuolgit mus lea hállu	249 541

Sál.g. nr. 1–360: "Sálbmagirji" = čáhpes dahje alit girji

Sál.g. nr. 361–771: "Sálbmagirji II" = ruoná girji

G.sál.g.: "Girkosálbmagirji"

Čále, Jesus

Čále, Jesus, iežat gova
sihkokeahhtá váibmosan,
amas illu dahje moraš
veadjit eret sihkkut du.
Čále badjelčálan dán:
Jesus Nasareálaš,
guhte russiinávlejuvvui,
lea mu eallin ja mu gudni

O jurddaš, go leat čoagganan

1. O jurddaš, go leat čoagganan
dat bestojuvvomat dan siidii, gosa háliidan,
/: sii ledje dávjárat! :/

2. O geahča illuáirasiid,
geaid Hearrá vuolggahii. Sii gávdnet doppe eatnagiid,

være behjelpelig å formidle kontakt med andre livsynssamfunn.

I de samiske samfunn er det ofte **minnestund** etter begravelsen, "rávvejaččat", som pårørende organiserer og som inneholder salmesang, andakt, hilsener og matservering. Dette er med på å hedre den avdøde og samtidig er minnestunden en del av sorgbearbeidelsen for etterlatte.

11. Salme forslag

NB! Salmer med fet skrift er tatt med i heftet

<i>NoS</i>		
-	---	1
836	Bedre kan jeg ikke fare	2
597	Skriv deg Jesus på mitt	3
-	---	4
-	---	5
608	Så ta da mine hender	6
387	Ungdommens Frelser	7
312	Lær meg å kjenne dine vei	8
816	Bred dina vida vingar	9
241	Der mange skal komme	10
497	Jeg er i Herrens hender	11
378	Da Jesus satte sjelen fri	12
268	Herre Gud, ditt dyre navn	13
599	Herre signe du å råde	14
308	Alt står i Guds Fader	15
86	Navnet Jesus	16
601	Jesus, styr du mine	17
L 390	Alle vegne hvor jeg	18
354	Milde Jesus, dine hender	19
389	Vær meg nær o Gud	20
811	Nå lukker seg mitt øye	21
413	Hvor salig er den lille	22
295	Vår Gud han er så fast en	23
-	---	24
L 91	Bryt frem, mitt hjertes	25
-	Å, nåde stor og underfull	26
862	Jeg er en seiler på livets	27
106	Jeg går i fare hvor jeg går	28
508	Å tenk når engang	29
487	Ingen er så trygg i fare	30
814	O bli hos meg	31
669	Kjærlighet fra Gud	32
416	Alltid freidig når du går	33
L 497	Hjem jeg lenges	34

NoS: "Norsk Salmebok"

Skriv deg, Jesus

Skriv deg, Jesus, på mitt hjerte,
du min konge og min Gud,
at ei lyst, ei heller smerte,
deg formår å slette ut!
Denne innskrift på meg sett:
Jesus ifra Nasaret,
den korsfestede, min ære
og min salighet skal

Å, tenk når engang samles skal

1. Å, tenk når engang samles skal
de frelstes menighet av alle folkeslekters tall
/: i himlens herlighet! :/

2. Å, tenk når Herrens vitnehær,
hans tjenere på jord, de millioner møter der

/: geaid sárdni jorgalii! :/

3. O gula ávvučuorvumiid, maid joavku bajida
ja rámadusa lávlagiid
/: ja nuoras giitosa! :/

4. Du árpmu, Ipmil máidnut mii, de gease lusat min
vai boahitit bassi heajaidii
/: buot ávdugasaiguin! :/

Hearrá, min dál buressivdnit

Hearrá, min dál buressivdnit ja min várjal ohpihii.
Hearrá, divtte muodut báitit árpmuinat min badjelii.
Hearrá, čuovggat čalmmiidat ieš min ala ráfiinat.
Áhčči, Bárdni, Bassi Vuoigŋa, leage min miel álo. Amen

Jesus namma lea gal šearrat

1. Jesus namma lea gal šearrat, ii dan jávkat oktage.
Dat gal bissu agálaččat, ii dan loavtte mihkkege.
Dat gal čohkke stuorráid, smávvaíd, odđa oavssit ihtet das.
Das lea maiddái fápmu beastit olbmuid sieluid láhppomis.

Geardun:

Jesus nama ferten eahccit,
dat mu sielu liekkada.
Sus gal fápmu lea mu beastit,
ii ge earás ovttasge.

2. Jesus namma, vuoi man hearvát čuodjá almmis, eatnamis.
Ii leat gostege máilmmis gávdnon dakkár jeddehus.
Dat buot moari jávkat okte ja buot bahá čáskada.
Ja dan bassi nama bokte Ipmil riika viidána.

3. Nu go stuora šelges čuovggas Jesus namma ráhkkásit,
láhppon sieluid čeahkkái seavvá, ja daid fámmas` láddásit.
Bohtos idja, beaivváš jávkos, Jesus namma sevnjot ii.
Son gal doalvu beston joavkkus, vuoittuin bajás almmiidii.

Ráhkisvuohta mii boahťá Ipmilis

1. Ráhkisvuohta mii boahťá Ipmilis,
čielga ájan golggiida. Jaskes botni sis` ,
čiegus vuođu sis` gávnnat eallin dávvira.

2. Ráhkisvuohta mii boahťá Ipmilis,
boahťá moarsin činahun. Lebbe fátmát dál,
boade don ge fal. Albmi dál lea almmuhun.

3. Ráhkisvuohta mii boahťá Ipmilis,
stuora, áidnu báhkkon lea, ráhkisvuođa sis`
gávnnat ráfi gis. Ipmil ráhkisvuohta lea.

Oro mu luhtte

1. Oro mu luhtte! Eahket lahkan juo.
Seavdnjat juo boahťá - guoimmut, Hearrá mu!
Máilmmi veahkki lea hui nohkavaš.
Don veahkehemiid Beasti, oro dás!

2. Fargga mu eallinbeaivi vássán lea,
eatnama čuovggas lea juo gáidame.
Nuppástus lea fal dáppe bissovaš,
don nuppástuvvameahtun, oro dás!

3. Álo mun dárbbášan du suodjalus,
du haga in mun gávnna jeddehus.

/: som hørte deres ord! :/

3. Å, tenk dog hvilken jubellyd,
en strøm av kjærlighet! Tenk hvilken takk og pris og fryd
/: og salighet og fred! :/

4. O Gud, hvor er din nåde stor!
Oss alle til deg drag, at vi må stå blant frelstes kor
/: på denne høytidsdag

Herre, signe du og råde

Herre, signe du og råde og bevare nå oss vel!
Herre, la ditt åsyns nåde alltid lyse for vår sjel!
Herre Gud, deg til oss vend og din fred oss alle send!
Fader, Sønn og Ånd til sammen være med oss alle! Amen.

Navnet Jesus blekner aldri

1. Navnet Jesus blekner aldri, tæres ei av tidens tann.
Navnet Jesus, det er evig, ingen det utslette kan.
Det har bud til unge, gamle, skyter stadig friske skudd.
Det har evnen til å samle alle sjeler inn til Gud.

Ref:

Navnet Jesus må jeg elske,
det har satt min sjel i brann.
Ved det navnet fant jeg frelse,
intet annet frelse kan.

2. Jesu navn! Hvor skjønt det klinger, la det runge over jord!
Intet annet verden bringer håp og trøst som dette ord.
For det navn må hatet vike, for det navn må ondskap fly.
Ved det navn skal rettferds rike skyte friske skudd på ny.

3. Midt i nattens mørke blinker som et fyrlys Jesu navn,
og hver hjelpløs seiler vinker inn til frelsens trygge havn.
Og når solen mer ei skinner, Jesu navn, det lyser enn.
Da den frelste skare synger høyt dets pris i himmelen!

Kjærlighet fra Gud

1. Kjærlighet fra Gud springer like ut
som en kilde klar og ren. I dens stille bunn,
i dens dype grunn gjemmes livets edelsten.

2. Kjærlighet fra Gud som en yndig brud
kommer smykket til oss ned. Lukk kun opp din favn,
kom i Jesu navn, himlen bringer den jo med.

3. Kjærlighet fra Gud er det store bud,
er det eneste jeg vet. Bli i kjærlighet,
og du har Guds fred, for Gud selv er kjærlighet.

O bli hos meg

1. O bli hos meg! Nå er det aftentid,
og mørket stiger - dvel, o Herre blid!
Når annen hjelp blir støv og duger ei,
du, hjelpeløses hjelper, bli hos meg!

2. Snart svinner livets dag, det kvelder fort,
og jordens lys alt mørkner og går bort,
forandrings skygge følger tro min vei -
o du som ei forandres, bli hos meg!

3. Hver time trenger jeg din sterke vakt,
kun for din nåde viker mørkets makt;

Aivve du ovddas gáidá seavdnjadas.
Ija ja beaivvi, Hearrá, oro dás!

4. Go buressivdnidat, in bala šat,
hávit ja čierun eai mu bávččagaht`.
Doddjon lea jápmin bahá seahčagas.
Du bokte vuoittán, Hearrá, oro dás!

5. Čájjet du ruossat munnje jápmimis,
seavdnjada áje eret váimmu sis`
de čuvges idit munnje moddjá fas.
Eallin ja jápmin siste, oro dás!

Jesus, vara sivdnidivččēt

Jesus, vara sivdnidivččēt munnje bassi jurdagiid.
Vare don mu eallin livččēt, gulašit mu rohkosiid
Vai, mun gitta jápmin rádjái dutnje gudnin ealášin,
dasto boadášin dan sadjái, gos lean ávdugasaiguin

De váldde dál mu giedaid

1. De váldde dál mu giedaid ja láide mu,
vai oktii ollen siidii du albmásat.
In máhte okto mannat, in lávkki ge.
Go don mu váivván láidet, de čuovun du.

2. De ale mu luht` earrán, muht` doala mu.
Mu sielu jaskkodahte, o ustiban.
Du julggiid guoras aivve mus suodji lea
du ala aivvestassii mun dorvastian.

3. Jus mun du gievrras gieda in dovdda ge,
de ávdugassan dahká du vuoigŋa mu.
De váldde dál mu giedaid ja láide mu,
vai oktii ollen siidii du albmásat.

Mun árpmus, arpmus

1. Mun árpmus, arpmus, árpmus lean,
du mánná oskku sis.
Buoť nodiin eret beassan lean,
du árpmuin Ipmilan.

2. Mun árpmus, árpmus, árpmus lean
dál duođai čovdojun.
Don saji, ráfi addán leat,
aiv` árpmus Ipmilan.

3. Mus árpmus, árpmus, árpmus lea
dál ruoktu oskku sis.
Go vuolggán, de lea siida mus
du luhtte Ipmilan.

Go iddes beaivi badján

1. Go iddes beaivi badján, mun Hearrá giedas lean.
Su sánis jeddehusa dán árrat vuolggat son.
Maid beaivvi mielde buvttēš dás, ilus, morrašis.
Mus fápmu Jesus namas lea rohkossoaji vuold'.

2. Movt dál ain muinna geavaš, mun Hearrá giedas lean.
Leaš ganjal dahje modji, mu lahka Hearrá lea.
Jus mátki dáppe lossat, lean vuolás deddojun,
de almmi allatvuodas, su čalbmi gozit mu.

3. Go beaivi eahkes luoitán mun, Hearrá giedas lean.
Mun jaskadit su ovddas mu suddon dovddastan.
Son almmi árpmus addá ja engelsuodjalus,

hvor skal jeg vandre trygt foruten deg?
I mulm og solskinn, Herre, bli hos meg!

4. Når du velsigner, ei av frykt jeg vet,
sår gjør ei ondt, gråt har ei bitterhet.
Hvor er vel dødens brodd? Jeg frykter ei.
Du som har seiret, Herre, bli hos meg!

5. O la meg se ditt kors i dødens gys,
driv mørket bort og vær meg livets lys!
Da skinner morgenrøden på min vei.
I liv og død, o Herre, bli hos meg!

Jesus, styr du mine tanker

Jesus, styr du mine tanker, Jesus, la meg leve så
at hvor jeg i verden vanker, et Guds barn jeg være må!
La meg leve mine dager deg til ære, meg til gagn,
og så dø når deg behager, i ditt kjære frelsersnavn.

Sá ta da mine hender

1. Sá ta da mine hender og før meg frem
inntil jeg salig ender i himlens hjem!
Jeg kan ei gå alene, nei, intet sted.
Hvor du meg fører ene, jeg følger med.

2. La intet mer meg skille fra nåden din,
og gjør meg ganske stille, o Jesus min.
Ved dine føtter ene er barnet trygt,
på deg, på deg alene min tro er bygt.

3. Selv om jeg ei fornemmer din sterke hånd,
min salighet dog fremmer din gode Ånd.
Så ta da mine hender og før meg frem
inntil jeg salig ender i himlens hjem.

Å, nåde stor og underfull

1. O, nåde stor og underfull
som fant meg i min synd.
Så svak jeg var, men ved Guds ord,
jeg ser som før var blind.

2. Guds nåde tok den angsten bort,
som synden hadde skapt.
Hvor det var rikt, hvor det var stort
for meg som var fortapt.

3. Jeg glemmer aldri første gang,
da jeg fikk vende om.
Da brøt den nye sangen frem
da jeg til troen kom.

Jeg er i Herrens hender

1. Jeg er i Herrens hender når dagen gryr i øst.
Hver morgen han meg sender sitt ord med lys og trøst.
Hva dagen meg vil bringe av glede og av savn,
jeg kan på bønnens vinge få kraft i Jesu navn.

2. Jeg er i Herrens hender, i alt som med meg skjer,
i smil og gråt jeg kjenner at Herren er meg nær.
Om jeg i dype daler, må gå den tunge vei,
fra himlens høye saler, Hans øye følger meg.

3. Jeg er i Herrens hender når dagen dør i vest.
Min synd jeg stilt bekjenner for ham, min høye gjest.
Han gir meg himlens nåde og setter englevakt,

ja bassi Ipmil fámuin buot badjel rádde son.

4. Go jápmin dáppe olat de Hearrá giedas lean.
Go čuovga mus dál jáddá, mun sáni oaččun sus,
ja mátkesoappi gihtii. Dál sielus ráfi lea.
Buot váivvit vajálduvvet go albmái ollen lean.

12. Evttohusat biibbalteavstaide

Joh. 3, 16:

Dasgo nu lea Ipmil ráhkistan máilmmi ahte son attii áidnoriegádan Bártnis, amas oktage guhte osku sutnje mannat gáđohussii, muhto vai son oažžu agálaš eallima.

Jesaja 41, 10:

Ale bala, dasgo mun lean duinna!
Ale geahča baluin birra, dasgo mun lean du Ipmil!
Mun gievrrasmahtán du ja veahkehan du ja bajásdoalan du mu vanhurskkisvuhtan olgeš giedain.

Jesaja 43, 1:

Ale bala, dasgo mun lean du lonistan, rávkan du nama mielde, don leat mu.

Joh. 14, 1-3:

Alloset din váimmut suorganehko. Oskot Ipmilii ja oskot munnje! Mu Áhččán viesus leat ollu lanjat. Jos nu ii livčče, de mun cealkkášin didjiide dan. Dasgo mun manan gárvvistit didjiide saji. Ja go mun lean mannan ja lean gárvvistan didjiide saji, de boadán fas ja válddán din lusan, vai dii livččiidet doppe gos mun lean.

Rom. 14, 7-9:

Dasgo ii oktage mis eale iežas várás, ii ge oktage jáme iežas várás. Jos mii eallit, de eallit Hearrá várás, ja jos mii jápmit, de jápmit Hearrá várás. Jogo mii dal eležat dahje jámežat, de mii gullat Hearrái. Aiddo dan dihtii Kristus jámii ja eallái fas, vai son sáhtášii leat sihke jábmiid ja elliid Hearrá.

Joh. 11, 25-26:

«Mun lean bajásčuožžileapmi ja eallin; dat guhte osku munnje, oažžu eallit vaikko vel jápmá ge. Ii oktage guhte eallá ja osku munnje, jáme agálašvuodas ge. Oskkut go dán?»

Joh. alm. 21, 4-5:

Son sihkku eret juohke gatnjala sin čalmmiin, ii ge jápmin leat šat, ii ge moraš ii ge bárgun ii ge giksi.
Dasgo dat mii lei ovdal, ii leat šat. Son guhte čohkká truvnnus, celkkii munnje: «Geahča, mun dagan buot odasin.» Ja son jotkkii: «Čále! Dasgo dát leat luohtehahti ja duohta sánit.»

Matt. 11, 28:

Bohtet mu lusa, buohkat geat rahčabehtet ja guoddibehtet lossa nođiid, de attán didjiide vuoinjadusa.

Matt. 28, 20:

“Ja gehččet, mun lean dinguin buot beivviid gitta dálá máilmmi loahpa rádjái.”

Sálbma 8, 4-5:

Go mun oainnán du almmi, du suorpmaid dagu, mánu ja násttiid

for natten han vil råde med hellig guddomsmakt.

4. Jeg er i Herrens hender når dødens bud meg når.
Mens lyset stilt nedbrenner, fra ham jeg hilsen får.
Han gir meg stav i hånde, han gir meg trøst i sinn,
og glemt er ve og vande på vei til himlen inn.

12. Forslag til bibeltekst

Joh. 3, 16:

For så høyt har Gud elsket verden at han gav sin Sønn, den enbårne, for at hver den som tror på ham, ikke skal gå fortapt, men ha evig liv.

Jesaja 41, 10

Vær ikke redd, for jeg er med deg.
Se deg ikke rådvill omkring, for jeg er din Gud!
Jeg gjør deg sterk og hjelper deg,
ja, holder deg oppe med min frelserhånd.

Jesaja 43, 1:

Frykt ikke, jeg har løst deg ut;
jeg har kalt deg ved navn, du er min.

Joh. 14, 1-3:

La ikke hjertet bli grepet av angst. Tro på Gud og tro på meg! I min Fars hus er det mange rom. Var det ikke slik, hadde jeg sagt dere at jeg går og vil gjøre i stand et sted for dere? Og når jeg har gått og gjort i stand et sted for dere, vil jeg komme tilbake og ta dere til meg, så dere skal være der jeg er.

Rom. 14, 7-9:

For ingen av oss lever for seg selv, og ingen dør for seg selv. Om vi lever, så lever vi for Herren, og om vi dør, så dør vi for Herren. Enten vi da lever eller dør, hører vi Herren til. Det var derfor Kristus døde og ble levende igjen, for at han skulle være Herre over både levende og døde.

Joh. 11, 25-26:

«Jeg er oppstandelsen og livet. Den som tror på meg, skal leve om han enn dør. Og hver den som lever og tror på meg, skal aldri i evighet dø. Tror du dette?»

Joh. åpenb. 21, 4-5:

Han skal tørke bort hver tåre fra deres øyne, og døden skal ikke være mer, heller ikke sorg eller skrik eller smerte. For det som en gang var, er borte. Han som sitter på tronen, sa: «Se, jeg gjør alle ting nye.» Og han la til: «Skriv det ned, for dette er troverdige og sanne ord.»

Matt. 11, 28:

Kom til meg, alle dere som strever og bærer tunge byrder, og jeg vil gi dere hvile.

Matt. 28, 20:

“Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende.”

Salme 8, 4-5:

Når jeg ser din himmel, et verk av dine fingerer, månen og

maid don leat ráhkadan, de mii lea dalle olmmoš, go don muittát su, olbmománá, go don anát sus fuola?

Sálbma 23, 1-4:

Herrá lea mu báimman, ii mus váillo mihkkege. Ruonas gittiide son livvuda mu, vuoiŋadusa čázi lusa son láide mu. Son áhpásmahtta mu sielu. Son doalvu mu vanhurskkisvuoda bálgáid mielde namas dihtii. Vaikko mun vádjolivččen jápminsuoivana leagis, de in balaše mange bahás. Dasgo don leat mu mielde. Du soabbi ja báimmansoabbi jedđejit mu.

Sálbma 121, 1-2:

Mun bajidan čalmmiidan váriid guvlui: Gos boahá munnje veahkki? Mu veahkki boahá Hearrás almmi ja eatnama sivdnideaddjis.

13. Áhččemin, buressivdnáduš ja apoastallaš oskkudovddastus – mángga suopmanii ja gillii.

13.1 Julevsámegiella - lulesámegillii – lulesamisk

Áhtte mijá

Áhtte mijá guhti le almen.
Ájlistuvvus duv namma. Báhtus duv rijkka.
Sjaddus duv sidot gáak almen, náv aj ednamin.
Vatte midjij uddni mijá bæjvvásasj lájbev.
Ja luojte midjij suttojdimme ándagis,
náv gáak mij aj luojttep mijá velgulattajada.
Ja ale mijáv gæhtjalibmáj lájddi,
ájnat várjjala mijáv bahás.
Juhte duv le rijkka ja fábmoo ja herlukvuohá ihkeven ájggáj.
Amen. *Matt. 6:9-13*

Buorissjivnnjádus

Herrá buorissjivnnje dus ja várjjalus duv.
Herrá tjuovggijus árudijás dunji ja árrus dunji ármogis.
Herrá járggáalus árudijás dunji ja vaddus dunji ráfev. Amen.
4. Mos.6:24-26

Jáhkodábdástibme

Mán jáhkáv Jubmel Áhttejáj. Gájkvæksásij,
alme ja ednama sjivnnjediddjáj.

Jáhkáv Jesus Kristusij, suv ájnnariegádim Bárnnáj, mijá Herráj,
guhti Ájlis Vuojŋjanisás sahkani, niejdda Marias riegeáid, Pontius Pilatusa vuolen vájveduváj,
ruossinávlliduváj, jámij ja hávdádáváj, jábbmegij rijkkaj luojttáid, goalmát biejeve jábbmegij lussta tjuodtelij, almmáj
vuolgij, gájkvækses Jubmel Áhtje oalges bielen tjáhkkihime, dáppelt vas boahtemin viessojt ja jábbmegijt duobbitjit.

Jáhkáv Ájlis Vuojŋjanisás, ájlis aktisásj girkkuj, ájllisj sebrudahkaj, suttoj ándagisluojtemij, jábbmegij tjuodtelibmáj ja ihkeven iellemij.
Amen.

13.3 In English – eangasgillii – engelsk

The Lord's Prayer

Our Father in heaven,
holy be your name, your kingdom come,
your will be done, on earth as in heaven.
Give us today our daily bread.
Forgive us our sins as we forgive those who sin against us.
Do not bring us to the test but deliver us from evil.
For the kingdom, the power, and the glory are yours now and forever. Amen!
Matt. 6:9-13

Blessings

The Lord bless you and keep you.

stjernene som du har satt der, hva er da et menneske, siden du kommer det i hu, et menneskebarn, siden du tar deg av det?

Salme 23, 1-4:

Herren er min hyrde, jeg mangler ingen ting. Han lar meg ligge i grønne enger; han fører meg til vann der jeg finner hvile, og gir meg ny kraft. Han leder meg på de rette stier for sitt navns skyld. Selv om jeg går i dødsdyggen dal, frykter jeg ikke for noe vondt. For du er med meg. Din kjepp og din stav, de trøster meg.

Salme 121, 1-2:

Jeg løfter mine øyne opp mot fjellene: Hvor skal min hjelp komme fra? Min hjelp kommer fra Herren, han som skapte himmel og jord.

13. Fader vår, velsignelse og den apostoliske trosbekjennelse – ulike dialekter og språk.

13.2 Åarjelsaemengiele – máttasámegillii – sørsamisk

Mijjen Aehtjie

Mijjen Aehtjie guhte Leah Elmie-rijhkesne.
Baajh dov nommem aejliestovvedh.
Baajh dov rijhkek bætedh. Baajh dov syhtedem eatnamisnie sjidtedh guktie Elmie-rijhkesne.
Vedtieh mijjese daan biejjien mijjen fierhten-beajjetje laejpiem.
Luejhtieh mijjeste maam mijjeh meadteme guktie mijjeh luejhtebe dejstie guhth mijjese meadteme.
Aellieh luejhtieh mijjem giehtjelimmij sijse, valla vaarjelh mijjem bahheste.
Juktie rijhke lea dov, faamoe jih earoe ihkuven aajkan. Aamen
Matt. 6:9-13

Velsignelsen

Jupmele datnem bueriesjugnehte jih datnem vaarjele.
Jupmele jijtse åaredæjjine dutnjien tjuavka jih dutnjien åarmehke orre.
Jupmele jijtse åaredæjjine dov gâajkoe járra jih dutnjien raeffiem vadda. Aamen. *4. Mos.6:24-26*

Trosbekjennelsen

Manne Jupmele Aahtjan jaahkam, faamoehkommes, Elmien jih eatnemen sjugniedæjjese.

Manne Jeesus Kristusasse jaahkam,
Jupmelen aajnege baarnan, mijjen åajvan gie Aejlies Voejkenen baaktoe åadtjine sjidti, Maarja miejteste reakasovvi, Pääntijus Pijlatussen baelien njávtaasovvi, kroessese noeresovvi, jeemi jih kroeptese biejesovvi, väälese jaemedes-rijhkeses vöölki, gâalmeden biejjien jaemiedistie tjuodtelij, bæjjese Alman vöölki,
Jupmelen, faamoehkommes Aehtjien, æelkies bielesne tjahkan, gubpede viht edtja bäästede bætedh, jielije jih æemie almetjidie dööpmedh.

Manne Aejlies Voejkenasse jaahkam, gærhkoen aejlies ektievoetese, aejlies almetji tjåanghenæmman, sådtoej luejhtiemasse, åedtjien tjuodtelæmman jih ihkuve jieliemasse.
Aamen.

13.4 Suomeksi – suomagillii – finsk

Isä meidän

Isä meidän, joka olet taivaassa.
Pyhitetty olkoon sinun nimesi.
Tulkoon sinun valtakuntasi. Tapahtukoon sinun tahtosi, myös maan päällä niin kuin taivaassa.

The Lord's face shine upon you and be gracious to you.
The Lord look on you with favour and grant you peace. Amen!
4. Mos.6:24–26

The Apostolic Creed

I believe in God, the Father Almighty,
Maker of heaven and earth.

And in Jesus Christ his only son our Lord,
Who was conceived by the Holy Ghost,
Born of the Virgin Mary, Suffered under Pontius Pilate,
Was crucified, dead and buried: He descended into hell;
The third day he rose again from the dead;
He ascended into heaven,
And sits at the right hand of God the Father Almighty;
From thence he shall come to judge the quick and the dead.

I believe in the Holy Ghost; The holy Catholic Church;
The communion of Saints; The Forgiveness of sins;
The resurrection of the body, And the life everlasting.
Amen!

13.5. Русский - ruoššagillii – russisk

Отче наш

Отче наш, сущий на небесах! Да святится имя Твое;
Да приидет Царствие Твое; да будет воля Твоя и на земле,
как на небе;
Хлеб наш насущный дай нам на сей день;
И прости нам долги наши, как и мы прощаем должникам
нашим;
И не введи нас в искушение, но избавь нас от лукавого.
Ибо Твое есть Царство и сила и слава вовеки. Аминь.

Матф 6:9-13

Благословение

Да благословит тебя Господь и сохранит тебя! Да прояснит
Господь лицо Свое для тебя и помилует тебя! Да обратит
Господь лицо Свое к тебе и даст тебе шалом (мир)!

Чис. 6:24-26

Символ веры

Верую в Бога, Отца Всемогущего, Творца неба и земли,

И в Иисуса Христа, Единого Его Сына, Господа нашего,
Который был зачат от Духа Святого, родился от Марии
Девы, страдал при Понтии Пилате, был распят, умер и
погребён, сошёл в ад, в третий день воскрес из мертвых,
восшёл на небеса, сидит одесную Бога Отца Всемогущего,
оттуда придёт судить живых и мертвых.

Верую в Духа Святого, Святую Вселенскую Церковь,
святых общение, оставление грехов, воскресение плоти,
жизнь вечную. Аминь.

14. Loahppa

Proševtajoavkku bealis ja buohkaid sin geat leat leamašan
mielde ”Matkeloahpa ovddasmoraš”-prošeavttas doaivut ja
sávvat mii ahte girjjáš šattašii ávkin dearvvašvuodabargiide geat
barget olbmui guin rašis eallindilis. Girjjáš lea heivehuvvon Sis-
Finnmárkku guovlluide ja erenoamážit Kárášjohkii. Muhto mii
sávvat ahte girjjáš maid livččii ávkkálaš eará guovlluide. Mii
ávžžuhit ásašaid váldit girjjáža atnui ja rievdadit sisoalu
báikkálaš dárbbuid mielde.

**Danne leat mii loahpageahčái vel guoddán muhtin guoros
siidduid gosa lea vejolaš čállit iežas heivehemiid ja
liigieduid ja báikkálaš dábiid/vieruid.**

Mii leat maid ráhkadan diehtujuohkingihppaga oapmehaččaide
jápmiina oktavuodas.

Anna meille tänä päivänä meidän jokapäiväinen leipämme.
Ja anna meille meidän syntimme anteeksi,
niin kuin mekin anteeksi annamme niille,
jotka ovat meitä vastaan rikkoneet
Äläkä saata meitä kiusaukseen, vaan päästä meidät pahasta.
Sillä sinun on valtakunta ja voima ja kunnia iankaikkisesti.
Aamen.

Matt. 6:9-13

Herran siunaus

Herra siunatkoon teitä ja varjelkoon teitä.
Herra kirkastakoon kasvonsa teille ja olkoon
teille armollinen. Herra kääntäköön kasvonsa
teidän puoleenne ja antakoon teille rauhan.
Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Aamen.

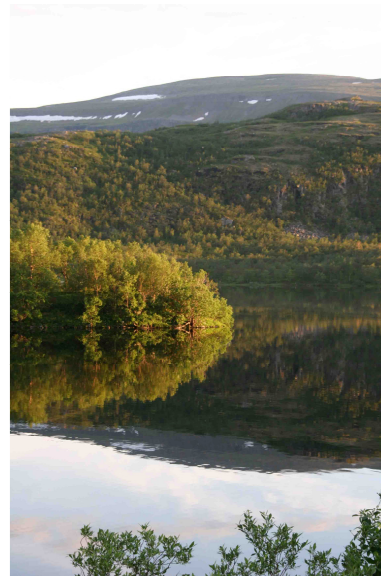
5. Moos.6:24–26

Apostolinen uskontunnustus

Minä uskon Jumalaan, Isään, Kaikkivaltiaaseen,
taivaan ja maan Luojaan,
ja Jeesukseen Kristukseen,

Jumalan ainoaan Poikaan, meidän Herraamme,
joka sikisi Pyhästä Hengestä, syntyi neitsyt Mariasta,
kärsi Pontius Pilatuksen aikana,
ristiinnaulittiin, kuoli ja haudattiin, astui alas tuonelaan,
nousi kolmantena päivänä kuolleista, astui ylös taivaisiin,
istuu Jumalan, Isän, Kaikkivaltiaan, oikealla puolella
ja on sieltä tuleva tuomitsemaan eläviä ja kuolleita,

ja Pyhään Henkeen,
pyhän yhteisen seurakunnan, pyhään yhteyden,
syntien anteeksiantamisen, ruumiin ylösnousemisen
ja iankaikkisen elämän.
Aamen

14. Avslutning

På vegne av prosjektgruppa i Karasjok og alle de som har deltatt
i prosjektet ”Omsorg ved livets slutt”, håper vi at heftet kan
komme til nytte overfor helsepersonell som har omsorg for
mennesker i en sårbar situasjon. Heftet tar utgangspunkt i de
lokale forholdene i Indre Finnmark, og Karasjok i sær. Vi vil
derfor anmode andre kommuner, menigheter, institusjoner etc. å
bruke det som for dem er relevant stoff i heftet. Videre vurderer
å tilpasse og eventuelt lage et supplement til dette heftet.
**Vi har derfor tatt med noen sider til egne notater for lokale
tilpasninger og tilleggsopplysninger.**

I tillegg til dette hefte har vi også laget en folder beregnet til
pårørende som informasjon i forbindelse med dødsfall.

15. Litteratuvra /Litteratur

1. "Sálbmagirji" – Verbum
2. "Sálbmagirji II" – Verbum
3. "Norsk salmebok" – Verbum
4. "Bibal" – Det norske bibelselskap
5. "Odđa Testamenta" – Norgga Biibalsearvi
6. "Bibelen" – Det norske Bibelselskap
7. "Allameassu – Gaskaboddosaš liturgiija 1999"
8. "Al`tar-gir`je Norga gir`kui" – Grøndahl & Søns boktrykkeri (1920 liturgiija)
9. "Alterbok for Den norske kirke" – Grøndahl & Søns boktrykkeri (1920 liturgi)
10. "Gudstjenestebok for Den Norske Kirke" – Del I og Del II – Verbum (1977 liturgi)
11. "I liv og død" – Håndbok for kirkelig tjeneste i Forsvaret 2002

Mearkesteamit – notater